

Офіцер із Стрийського парку
Андрій Анатолійович Кокотюха

Ретророман

Львів, осінь 1918 року. Австро-Угорська імперія за крок до руйнації. Поляки та українці ведуть боротьбу за владу, кожна сторона претендує на Східну Галичину. Йдуть важкі політичні переговори. Українцям вигідно затягувати процес – є надія знайти сильного союзника. Аж раптом у Стрийському парку знаходять труп офіцера-поляка, який був членом таємного військового товариства. Переговорам кінець, і Климентій Кошовий, не так давно – відомий адвокат, а нині – особа без певних занять, має два дні, аби довести: вбивство не має стосунку до політики. Вбитий мав безліч ворогів, звести з ним рахунки міг хто завгодно. Але правда вже нікого не цікавить, збройне протистояння у Львові неминуче... І все одно Кошовий, під кулями листопадових вуличних боїв, вперто шукає істину. Відкриття приголомшить. А події тих буремних днів змінять його долю, вплинуть на погляди його друга Йозефа Шацького та можуть розвести по різні боки вуличних барикад Кліма і його кохану Магду Богданович.

Читайте останній роман «львівського циклу» з приголомшливим фіналом!

Андрій Вікторович Кокотюха

Офіцер із Стрийського парку

Окрема подяка

Міській адміністрації Львова

та особисто Андрієві Садовому –

за всебічну підтримку та гостинність.

Головний літературний консультант

Юрій Винничук

Головний історичний консультант

Ігор Лильо

Консультанти:

Василь Расевич, історик, публіцист, старший науковий співробітник відділу нової історії України Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України;

Мар'ян Мудрий, історик, викладач Львівського національного університету ім. Івана Франка;

Ілько Лемко, львовознавець

Львів, Стрийський парк, [1 - [i] (#_ednref1) Стрийський парк – розташований у місцевості Софіївка нинішнього Галицького району Львова, закладений 1879 року, вважається одним із найстаріших і найгарніших у місті.] жовтень 1918 року

Незнайомець призначив зустріч біля пам'ятника Кілінському. [2 - [ii] (#_ednref2) Кілінський Ян (1760–1819) – варшавський швець, потім член магістрату Варшави, один із керівників повстання 1794 року, полковник міліції Мазовецького князівства. Після придушення повстання був заарештований, сидів у Петропавлівській фортеці Санкт-Петербурга, помилуваний та звільнений російським царем Павлом Першим.]

Юліуш любив символи й шукав їх навіть там, де інші не помічали. Але тепер знак надто яскравий, аби не зважати на нього й робити вигляд, що все це – його вигадки. Забагато збігів бачив у своїй та його біографіях. Саме тому, гуляючи біля бронзового полковника Кілінського, уявляв себе таким, як він, соратником Костюшка. [3 - [iii] (#_ednref3) Костюшко Анджей Тадеуш Бонавентура (1746–1817) – польський та американський військовий і політичний діяч. Брав участь у війні за незалежність Америки, організував і очолив антиросійське повстання в Польщі 1794 року. Після придушення повстання й полонення сидів у Петропавлівській фортеці. Звільнений Павлом Першим, після цього виїхав до Європи, де відмовився присягнути Наполеону. Національний герой Польщі, Білорусі та США.] Коли вже мислити ширше – самим Костюшком, чом би й ні.

У них із національним польським героєм чимало спільного.

Взяти хоча б таке. Свого часу Костюшко теж служив у чужому війську, воюючи за чужу незалежність. Америка високо цінувала пана Тадеуша, не всякому поляку випадало дослужитися до генерала американської армії. Юліуш теж не так давно воював на Волині не за рідну Польщу, а за Австрію та цісаря. Хоч вислужив не генерала, а капітана, не мав жодних сумнівів – усе в нього попереду. Бо він, за прикладом Костюшка, вже почав боротися за поновлення польської державності й повернення коронних земель, багато разів відвойованих і знову, на жаль, утрачених.

Хтозна. Раптом він, капітан Юліуш Яблонський, після успіху, в який вірив, здобуде не меншу, ніж генерал Тадеуш Костюшко, військову славу. І йому

поставлять пам'ятник хай не в Стрийському парку, але – біля родинного гробівця на Стрийському цвинтарі. А ще краще – на Личаківському, де його колись ховатимуть із почестями. Хай там як, а для своєї країни він уже зробив багато, готовий робити ще більше, навіть покласти життя...

Подув холодний жовтневий вітер, і Яблонський підняв комір цивільного пальта, щільніше насунув капелюха.

Ні, то занадто. Він не має наміру помирати зараз. Клятви йти на смерть в ім'я становлення Польської республіки звучать красиво. Але годяться, коли промовляєш до легіонерів перед черговим лютим боем. Або – на таємних зібраннях, де від кожного чекають подібних обіцянок, бо так треба, правильно, пристало. Капітан готовий був заприсягтися: мало знайдеться фанатиків, котрі широко готові за першої ж нагоди довести відданість проголошеним ідеалам й кинутися під кулю чи багнет. У приватних розмовах він сходився з колегами на тому, що заради своєї держави краще не помирати смертю хоробрих, а жити. Тим більше, подвигу ніхто не оцінить, а це для честолюбного Яблонського багато важило.

Міркуючи так, він, щоб не стовбичити на одному місці, неквапом ходив круг монумента. Кола рахував, бо, зробивши п'ять, зупинявся й рухався так само в протилежний бік. Дурня, та все одно цікавіше, ніж стояти, мов прибитий. Ковзнув правицею в кишеню, намацав поруч із револьвером годинник на ланцюжку, срібний, дідівський, котрий пройшов із ним війну. Розвернувшись, аби на нього впало світло від ліхтаря, відкинув кришку, глянув на циферблат. Скривився невдоволено.

Мало того, що нікчема. Ще й запізнюється. Висмикнув його, зайняту людину, сюди, а сам десь вештається.

Яблонського раптом потішила думка: а раптом той фацет злякався? Пригадав їхню першу зустріч. Капітана не лише вразило, що той чоловік його знайшов, а й здивувало, як багато людина, на яку за інших обставин ніколи б не звернув увагу, змогла дізнатися про нього. Навіть військовий чин чоловік назвав правильно, ще й сказав, у якій бригаді служив Яблонський. Вже потім зважився на шантаж – інакше їхню розмову Юліуш не сприймав. Незнайомець, з його слів, мав інші мотиви. Але завзято переконував у цьому себе, а не пана капітана.

Такий не думає ні про що, окрім грошей.

Особливо тепер, коли у Львові, як у всій колишній імперії, коїться один Бог знає, яка халепа. Й невідомо досі, куди далі все піде. Єдине, з чим погоджувалося товариство, починаючи з вересня, – влада лежить на бруківці. Треба брати її, як то зробили росіяни рік тому в Петрограді.

Може, приклад й невдалий. Бо колишнім ворогам і, за іронією долі, недавнім союзникам, усе ж непереливки. Але хто сказав, що буде легко? Навпаки, Пілсудському[4 – [iv] ([#_ednref4](#))]Пілсудський Юзеф Клеменс (1867–1935) – перший голова відродженої Польської Республіки, засновник польської армії, провідник агресивної політики щодо українців.] варто б стежити за російськими більшовиками й враховувати всі зроблені ними помилки. Зокрема, по Україні й українцях. Через безграмотну політику довелося віддати Київ з прилеглими територіями. Та ані Яблонський, ані хто інший по той бік Збруча

польських інтересів не бачили. Відновити б раніше втрачені кордони, не дати тутешнім українцям знайти військових союзників, повернути Холмщину й Підляшшя[5 - [v] (#_ednref4)Холмщина – розташована в межах сучасної Польщі територія між річками Західний Буг та Вепр, була етнічною українською землею, складовою частиною історичної Волині. Підляшшя – область, що займає територію між Холмщиною на півдні, рікою Нарвою на півночі, Мазовією (Польща) на заході та Волиню і Поліссям на сході. Після укладення Берестейського миру Холмщина і Підляшшя за угодою мали відійти до складу Української Народної Республіки. Були спірними територіями між Україною та Польщею.] – своє, тобто.

Та поки одні мріють та будують плани, іншим треба жити й щось їсти. Погляд в того дивного чоловіка був голодним, війна навчила Юліуша читати по очах. Стільки зусиль, без жодних перебільшень – титанічних, покладених на те, щоб відшукати його. А виявляється, все так просто. Патетика, змішана з образом, по завершенні – фінансові претензії. От же ж... Іншим разом та за інших обставин капітан не став би подібного слухати. Хай веде до суду, коли треба щось довести. Чудово розуміє, на чиему боці опиниться правосуддя. Тим більше, все вийшло випадково...

Проте зараз Яблонському найменше хотілося фігурувати будь-де в публічному просторі.

На ньому є велика відповідальність. Тож здійснений галас приверне увагу не лише до нього персонально, а й до всієї організації. Вона таємна, та ніхто не дасть гарантій, що поліція, хай якою б нині слабкою не була, не зачепиться за щось, здатне виявити їхню нелегальну спільноту.

Тут українці поліції допоможуть.

Тим тільки привід дай проти поляків.

Теперішнє становище по Галичині в цілому й у Львові зокрема навіть такий оптиміст, як капітан Яблонський, дуже обережно називав дотриманням хисткої рівноваги. Хилитало дуже сильно, чимдалі, тим дужче. Останнім часом дня не проходило, аби стрільці не зачіпалися з польськими легіонерами, причому обидві військові сили не мали офіційного статусу. Австрійці розгубилися, німці переймалися іншими політичними й військовими питаннями, котрі породила лютнева капітуляція в Бресті.[6 - [vi] (#_ednref6)Лютнева капітуляція в Бресті – мирна угода між Українською Народною Республікою з одного боку та Німецькою імперією, Австро-Угорською імперією, Османською імперією і Болгарським царством – з другого, підписана 27 січня (9 лютого) 1918 року у Бересті (Бресті, Брест-Литовську). Перший мирний договір у Першій світовій війні 1914–1918 років. Став наслідком одного з етапів переговорів у Брест-Литовську, загальним підсумком яких був вихід більшовицької Росії з Першої світової війни.] Формально Велика війна скінчилася, та по суті своїй лиш переродилася в інші, локальні форми. Зрозуміло, що українці з поляками шукали себе в ній, раніше воюючи за одних проти інших, а тепер – між собою та самі за себе.

Сутінки швидко переростали в прохолодну вологу жовтневу ніч.

Накрапав дрібний, суто львівський дощик. Людей у парку поменшало, хіба центральними алеями прогулювалися повіі, невеличкими гуртами, а частіше –

поодинокі, полюючи за жадаючими швидкої й дешевої любові мужчинами. Дві такі мисливиці вже підкочувалися до Юліуша, питаючи, чи панові не нудно самому, й він різко відшивав обох. Не те, щоб гидував, навпаки, доступні, без претензій жінки подобалися Яблонському тим більше, чим старшим він ставав. У свої тридцять п'ять лишався єдиним сином колись великого славного роду, точніше – однієї з його гілок. Одружуватися не мав наміру найближчим часом, та й раніше не надто прагнув обплести себе путами Гіменея, хай би там як не бурчала матуся. Тимчасові зв'язки його цілком вдовольняли, хоч професійні курви цікавили менше, ніж, так би мовити, цивільні жіночки й навіть молоденькі дівчатка, яким можна заплатити.

Ця його пристрась – причина й наслідок того, що цього вечора ходить кругами довкола пам'ятника Кілінському.

Знову глянув на годинник. Пся крев, ще трохи – і він уже запізниться на збори! Товариство чекатиме, сьогодні обговорюються дуже важливі речі, а на ньому – велика ділянка. Отже, відповідальність. Зараз Юліуш чомусь уявив собі генерала Костюшка, котрий отак стоїть чорт знає, де і для чого, з револьвером у одній кишені й гаманцем із крокодилячої шкіри, набитим купюрами – в іншому. Має справи державної ваги, але при цьому мусить зустрічатися з якимось нікчемом, аби тицьнути йому гроші, заплатити за свою помилку й розпощатися зі злиднем назавжди.

З вологого вечора під світло ліхтаря враз виринули дві постаті, й капітан напружився. Рука ковзнула в кишеню, цього разу – за револьвером, великий палець звів курок. Хоч клацання ніхто сторонній не міг почути, капітанові здалося: прозвучало заледве не на весь парк. І українські січовики в уніформі почують, звернуть на нього увагу, почнеться небажана для нього катавасія. Не так давно він не стримався, змушений був втрутитися в сварку, котра спалахнула поруч із баром на Джерельній.[7 – [vii] (#_ednref7)]...поруч із баром на Джерельній – вулиця в нинішньому Шевченківському районі Львова, в місцевості Клепарів. Назву отримала завдяки джерелам, які тут існували.]

Того вечора трое польських легіонерів відзначали день народження загиблого під Раранчою товариша, який не дожив до тридцятиріччя якихось сім місяців, й не побоялися, вдягнули уніформу Польського вермахту, включно з кашкетами – «мацеївками».[8 – [viii] (#_ednref8)]Мацеївка – кашкет із м'яким круглим верхом, який носили у всіх трьох бригадах Польських легіонів. Головні убори оснащалися орлами-кокардами з білого металу.] Саме до них присікалися стрільці, котрі саме проходили повз бар і почули, як підпили легіонери співають, точніше – горляють мазурку Домбровського.[9 – [ix] (#_ednref8)]...мазурку Домбровського. – Тепер – державний гімн Польщі. Автор слів – Юзеф Вибіцький. Написана 1797 року в Італії як пісня польських легіонів, котрі воювали на боці Франції, під командуванням Яна Хенрика Домбровського. Автор музики, яка спирається на мотиви народної мазурки, – невідомий. Пісню виконували на мелодію мазурки. Сьогодні її називають «Мазурка Домбровського» (від мелодії) або *Jeszcze Polska nie zginela* (від перших слів твору).]

Спершу у відповідь на «*Jeszcze Polska nie zginela*» українці затягнули свою «Червону калину», але пісенні змагання скоро перейшли у військові. Стрільці вимагали від легіонерів зняти зрадницькі строї та марширувати в спідньому, а коли один пригрозив пустити ляхів Львовом зовсім без штанів,

із голими дупами, ветерани не витримали – кинулися в бій. Сили виявилися не рівними, і Яблонський, забувши правила конспірації, тицьнув кельнеру-єврею купюру, звелів бігти по поліцію, а поки чекав, плюнув на свій чин та особисто поліз у бійку. Не так бився, як намагався розтягнути, ще й в запалі віддаючи накази командирським тоном. Коли поліція нарешті нагодилася, вирішив: мудріше буде тихенько забратися геть, інакше доведеться давати пояснення, називати себе, а в кишені револьвер... Пізніше дізнався, чим усе скінчилося, й обуренню не було меж. Всіх затримали, та згодом стрільців відпустили, а легіонерів протримали до ранку, ще й наклали штраф.

Нічого.

Дуже скоро Польща виставить усі рахунки.

Тим часом стрільці, про щось говорячи між собою, минули пам'ятник, не глянувши у бік Яблонського, й він укотре згадав – давно не вдягав форму, вона захована далеко в шафі, чекає свого часу. На цивільного січовики не звернули увагу, і Юліуш у глибині душі пошкодував про це. У парку, крім поодиноких перехожих та нудьгуючих повій, нема нікого, тож він, бойовий офіцер, при нагоді міг прийняти бій та навіть вийти з нього переможцем.

Як того разу.

Хоча...

Ту сутичку й повноцінним боем неможливо вважати. Так, прикрий інцидент, який для одного з учасників, слабшого, зле скінчився.

– Вечір добрий.

Хоч Юліуш Яблонський чекав, коли він з'явиться, все одно мимоволі здригнувся від несподіванки. Бо виглядало, чоловік прийшов давно, й весь цей час сидів у засідці, аби тепер, щойно капітан відволікся, виринути з темряви.

– Де вас носить! – роздратовано мовив, повертаючись.

– Перепрошую пана офіцера. Мав невідкладні справи в місті.

– Коли вже вас затримала інша невідкладна справа, нашу, отже, могли відкласти на зручніший для мене час.

– Пан офіцер поспішає?

– Слухайте, шановний, я зайнята людина. Ви мали б зрозуміти це ще тоді, коли розшукали мене.

– Я вибачився за запізнення.

– До дупи ваші вибачення. Залагодимо питання швиденько.

– Просто тут? – чоловік кивнув на пам'ятник.

– А де ви хочете?

– Прошу відійти далі. Туди, за дерева. Там ніхто не побачить нас навіть випадково.

Яблонський знизав плечами.

Хоче відійти – та будь ласка.

– Ходімо.

Він зовсім не боявся цього чоловіка. Не чекав від нього жодних сюрпризів. Та які можуть бути несподіванки...

Розділ перший

Климентій Кошовий, особа без певних занять

Йозеф Шацький, дантист із Кракідалів, [10 – [x] (#_ednref10)... із Кракідалів – район Львова, на той час – одна з околиць, котра починалася відразу за Краківським базаром. Був місцем компактного проживання євреїв. Район вважався одним із найбідніших у місті.] оплакував Шмуля.

Старшого з чотирьох дітей знайшли мертвим на вулиці, біля стічної канави. Точно так лежав його дядько, покійний брат Естер, дружини Шацького й матері юнака, котрий прожив на цьому світі лише двадцять два роки. Але дядько закінчив так, бо багато пив і помер у злиднях, безславно. Шмуля застрелили, й невідомо, коли це сталося. Бо юнак давно не ночував удома на горі матері, яка вимагала від Шацького вплинути на сина й звинувачувала в усьому Ефраїма, сина сусіди й вічного недруга Лапідуса.

Останньою, хто бачив його перед смертю, була двадцятирічна Рива, світлоока, старша з двох доньок Шацьких. Дівчина закрилася, нічого не хотіла говорити, а потім, коли Естер насіла, – почала криком вимагати лишити її в спокої. Чи то від власних нервів, чи від образи на доньку матері раптом закололо серце й вона вперше за багато років злягла, лежачи пластом кілька днів й навіть не спромігшись сама провести Шмуля в останню путь – її вели під руки згорьовані сусідки.

Загибель юнака, тим більше єврейського, поза тим мало, кого здивувала. Шацький давно побоювався, що одного разу Шмуль нарветься на неприємності й пригода може погано скінчитися для некерованого сина. Та він припускав каліцтво, аж ніяк не наглу смерть. Ще коли до Львова чотири роки тому прийшла російська армія, а з нею – російська влада, Шмуль забрався з міста геть разом із біженцями, зник на півтора роки й з'явився, коли батьки вже

в думках його поховали. Та радості від того Шацькі не отримали – молодик дуже змінився, зробився серйозним і втаємниченим, ходив із наганом, часто згадував якусь самооборону.

Хто обороняв, кого й від кого, Йозеф поняття не мав. Не будучи в змозі стримати сина й щось заборонити вищому від себе на голову та широкому в плечах юнакові, він натомість згадав усі свої звички. Почав під сумні зітхання Естер частіше вештатися Львовом, не минаючи жодного брудного бару, совав свого носа, де міг, там слухав, там запитував. Так дізнався: є не один, а кілька гуртів, котрі називають себе військовими організаціями. Влада тріщала по швах, порядку в місті ставало дедалі менше, на австрійську поліцію ніхто не покладался. Силами, котрі могли протистояти один одній, були українські та польські військові. Всі воювали в цісарській армії, всі свого часу були розформовані, але не для того набували військового досвіду та тримали зброю, щоб отак просто все лишити. Тому громади організовувалися й собі, аби в разі чого захистити себе, коли доведеться опинитися між сторонами конфлікту.

А він назрівав.

Шацький як ніхто гостро відчував це. Війна ніби ось-ось мала скінчитися, вже навіть підписані перші мирні угоди. Проте будь-якої миті могла спалахнути нова. Не така велика, але від того не менш страшна. То тут, то там по Львову спалахували короткі сутички. Кримінальники не стояли осторонь, і збройних грабунків значно побільшало. Газети, котрі друкували кримінальну хроніку, збагачувалися – щодня на перших сторінках заголовки кричали про чергове вбивство.

Шмуля Шацького теж згадали. Коротко. Десь всередині, маленькою заміткою.

Син і раніше виглядав старшим за свої літа – властивість, притаманна багатьом євреям. Загибель сина за короткий час додала ще більше років. Маючи далеко за п'ятдесят, тепер виглядав так, ніби давно розміняв сьомий десяток. Постійно скуйовджена кучма зі срібної стала зовсім білою, як і кудлата борода, котру Йозеф донедавна дозволяв дружині акуратно підстригати. Лице посікли зморшки, від чого воно нагадувало печене яблуко. Про колишнього жвавого Шацького нагадував прямий, із невеличкою горбинкою, ніс, предмет його гордості, та м'ясисті сторчкуваті вуха, яких він соромився, старанно ховаючи під пасмами волосся й широкими крисами старого капелюха.

Інший на місці Йозефа напевне побіг би в поліцію, вимагаючи знайти вбивцю. Але дантист вже багато років скептично ставився до слуг закону, хоч, поклавши руку на серце, визнавав їхню ефективність в окремих випадках. На те було кілька причин.

Ще замолоду, коли Шацький тільки одружився на своїй коханій Естер, уродженій Боярській, він дозволяв собі загули по львівських барах. Причому з усіх можливих зазвичай обирав найдешевші, а отже, найогидніші. Саме там запізнався з численними персонажами львівського дна, згодом знайомства стали дантисту в пригоді. Та вони ж давали поліції приводи затримувати Йозефа не лише за вештання п'яним у громадських місцях, а й за підозрою в зв'язках із сумнівними особистостями. Шацький багато разів ночував у камері, звідки його витягувала Естер, аби дати потім прочухана на всі

Кракідали. Вкупі зі спробами завербувати його в агенти це не сприяло його дружбі з поліцейськими. З часом та народженням інших трьох дітей – Риви, Іди й Даніеля, – Йозеф заспокоївся, хоч іноді все ж дозволяв собі пускатися берега, про що потім шкодував, адже не міг приборкати глибоко заховану авантюрну натуру.

Інша причина була вагомішою.

Климентій Кошовий.

З ним Шацький познайомився десять років тому, за іронією долі – в тюремній камері, куди його самого запроторили через анонімний донос. Кошовий переживав інший виверт: його кинули за ґрати кілька годин потому, як прибув до Львова вперше в житті, маючи при собі з речей лиш валізку зі змінною сорочкою, приладдям для гоління та кількома авантюрними романами. Климові, тридцятирічному київському адвокату й синові досить відомого в місті юриста, довелося емігрувати з рідного міста, маючи на це двадцять чотири години. За дві доби до того, як Кошового кинули до львівської слідчої тюрми, його зусиллями батька випустили з Косого капоніра – у «політичний» в'язниці він провів тиждень. Затримали за спробу захищати друкарів, котрі вирішили видавати українською журнал безневинного змісту. Публікації стосувалися минувшини, українських народних звичаїв – жодної політики, жодних гасел, лише просвітництво. Проте закон забороняв видавати українською будь-що, незалежно від змісту.

Не погодившись із цим, маючи надію схрестити мечі й перемогти, Клим швидко програв. У тюрмі його допитували, не даючи спати, а жандармський слідчий в запалі так ударив його, що Кошовий сильно стукнувся головою об муровану стіну кабінету. На короткий час втратив свідомість, але відтоді праве віко почало нервово сіпатися. Тик Клим не вилікував, довелося жити з цим далі. Коли він дуже хвилювався, втрачав над собою контроль або починала спрацьовувати інтуїція, віко починало смикатися сильніше.

Та Бог із ним, з оком.

Шацького неабияк захоплювала голова Кошового.

Вони стали товаришами по нещастю, потім – приятелями, і Йозеф ввів Кліма у свій дім. Він же був його першим провідником по незнайомому Львову. Незабаром Кошовий зробився найкращим другом Шацького. Й тепер лишився єдиним, кого вбитий горем утрати дантист міг дозволити собі так називати.

За десять років їхньої дружби Климентій Кошовий залагодив кілька складних кримінальних справ, з якими поліція не могла, а частіше – не хотіла давати раду. Через те таланти свого друга Йозеф цінував значно більше, ніж здібності поліцейських. І, не знаючи, що робити, прийшов після загибелі Шмуля в контору на Шевській.

Ще сім років тому тут господарював нотар Стефан Штефко, який пожалів безробітного емігранта й взяв до себе помічником. Потім, коли Кошовий освоївся та опанував австрійське право, пан Штефко, котрий давно хотів піти на пенсію, але не мав, кому передати діло, відписав контору Климові. Якийсь час той справді хапав зірки з неба, ставши одним із найуспішніших львівських адвокатів. Та доля різко приземлила того, хто злетів стрімко й

високо – перед Різдвом, яке до того ж стало останнім мирним святом від початку нового століття, божевільний на прізвисько Різник із Городоцької вбив Басю, наречену Кошового.

Відійшовши після шоку, Клим закинув адвокатську практику, переключившись на громадську діяльність та завівши тісні стосунки з місцевими українцями, котрі крутилися в політиці та довкола неї. Наближення війни чекали, та все одно вона почалася зненацька. За короткий час російська армія без бою взяла Львів, після чого Кошовий знову опинився за ґратами, вже як «мазепинець». Навіть коли вдалося вибратися ціною певної угоди з росіянами, контора здебільшого стояла зачиненою. З поверненням та відновленням цісарської влади Кошовий перетворив її на місце зустрічі з потрібними йому в громадській діяльності особами. А відтоді, як у Бресті підписали мир і українцям пообіцяли автономію з перспективою мати державність, приміщення на Шевській стало чимось на кшталт штабу діячів різного штибу.

Точніше – прохідним двором.

Минули часи, коли в конторі пана Штефка панували тиша й благодать, яку зрідка порушували важливі й вдячні клієнти.

Нині тут стояв постійний гармидер, і Шацький уже не міг чітко сказати, чим займається Кошовий, до якої партії належить або тяжіє, й чи належить та тяжіє взагалі. Він знав лиш: його друг дуже зайнятий, йому нема коли приділяти увагу справам, котрі не стосуються чогось державницького.

І все одно прийшов до Кліма.

Він не мав, куди з цим більше йти.

Звичайно, довелося почекати, поки гурт малознайомих дантисту чоловіків ухвалить, складе та підпише чергову відозву до австрійського парламенту й крайових сеймів Галичини. Шацький не привертав до себе увагу, скромно й тихо прилаштувався в закутку між шафами. Коли нарешті Клим лишився сам, відразу сказав Йозефу:

– Бачив. Знаю. Співчуваю. Сам збирався забігти до вас. Бідолашна пані Естер.

– Усе гаразд, пане Кошовий.

– Ні, Шацький! Не все гаразд!

Вони від самого початку домовилися: Клим називає Йозефа на прізвище, без всякого «панькання», натомість Шацький «панькається» до Кошового. То простіше було прийняти, ніж сперечатися, як хотів Клим.

– Моя фейгале тепер більше лежить.

Фейгале, ластівка. Так ніжно дантист називав свою дружину.

- Вам слід бути біля неї.

- Вей, аби то щось поміняло, - Шацький похитав головою, за звичкою прицокнувши при тому губами. - З нею по черзі Рива та Іда, а Даніеля вона взагалі заборонила пускати далі нашої вулиці. Боїться, що жидів почали нищити навмисне й будуть погроми.

- Ой, не меліть дурного! - відмахнувся Кошовий. - Не повторюйте чуток, котрі розпускають поляки.

- Хіба пані Магда...

- І пані Магду лишіть у спокої!

Перервав Шацького різко, та не вибачився. Йозеф промовчав, бо знав - нині, коли українці з поляками раптом опинилися по різні боки барикад, Кошовому часто дорікали зв'язком із Магдою Богданович. Вони познайомилися в той самий день, коли Клим приїхав до Львова, і ось уже чотири роки були разом - примирила та звела війна. Шацький не знав, про що вони зараз говорять наодинці й чи миряться. Та публічно Кошовий припиняв розмови, які стосувалися його подруги-полячки.

- Останній раз на євреїв тиснули, коли тут стояло російське військо. І то, про погроми не йдеться, царська армія всіх грабувала, - мовив Клим. - У місті загалом небезпечно. Вашого Шмуля могли вбити з будь-якої причини. Без причини, просто так, бо євреї - ні, ні і ще раз ні.

- То ви б могли дізнатися цю причину? - випалив Шацький.

Побачив, як сіпнулося віко.

Зрозумів, якою буде відповідь.

- Від мене мало користі тут, - Кошовий винувато розвів руками, потім у пориві підвівся, підійшов до друга, поклав йому руку на плече. - Шацький, зараз вам ніхто не допоможе знайти винного. Самі знаєте, що коїться. Потенційні вбивці ходять вулицями, майже не ховаючи зброю. Шмуля, як пише газета, застрелили. Він так само мав револьвер при собі. Подібні випадки не рідкість у Львові й не лише у Львові. Я теж втратив батьків, розумію вас, як ніхто. Але хіба мені легше від знання, який саме російський матрос проштрикнув обох багнетом?

Шацькому в ту мить стало соромно. Зимою, на початку лютого, коли в Київ увірвалася більшовицька армія, кілька днів поспіль не припинялася різанина. Озвірілі солдати й матроси вривалися в помешкання, на які вказували прихильні до них двірники, й вбивали, вбивали, вбивали. Кошовий дізнався про це, коли весною нарешті поїхав до рідного міста з делегацією галицьких українців домовлятися з урядовцями УНР. Повернувся пізніше за інших, сірий, скупий на слова. Розповів тільки, що лишився гідно поховати маму й тата на Байковому цвинтарі. Й відтоді з головою занурився в справу чимшвидшого з'єднання Галичини з, як він казав, Великою Україною.

З точки зору Йозефа Шацького, займався всім - і нічим водночас.

Але думка дантиста з Кракідалів не має значення. Так само, як його біда. Попри це Шацький попросив хоча б не проганяти його. Кошовий розсипався у вибаченнях і запевнив, що старий вірний друг нічим йому не заважає. І, відправивши молебень за сином, Йозеф тепер щодня приходив на Шевську, тихо й непомітно вмошуючись на стільці й проводячи там більшу частину дня.

Естер стало трохи краще. Шацький доручив матір донькам, пояснивши свою щоденну відсутність нагальними справами. Тож дружина, найчастіше – в супроводі Риви, щодня навідувала Шмудеву могилу. Його поховали на єврейському кладовищі, яке було за шпиталем на вулиці Рапопорта.[11 – [xi] (#_ednref11)...на вулиці Рапопорта. – Вулиця в місцевості Клепарів, названа на честь відомого лікаря та філантропа Якова Рапопорта. Корпуси єврейського шпиталю розташовані на парній стороні.] Цвинтар був закритий, та Боярські, з яких походила Естер, мали тут поховання. Заможна родина дозволила собі щось на кшталт склепу, тож для Шмудя там місце знайшлося – пані Шацька наполягла.

Кожен переймався горем по-своєму.

Всяк божеволів, як міг.

Чи навпаки – рятувався від божевілля.

Той ранок не став особливим.

Хіба народу в конторі не було, і Кошовий без метушні заварив на спиртовці каву, міцну, справжню, не ерзац, до якого місто вже звикло за роки війни. Хто й звідки приніс її, Клим сам не міг пояснити.

– Розумієте, Шацький, вона одного разу знайшлася, – сказав, коли Йозеф поцікавився вперше.

Вловивши тоді в очах друга давно забуте сяйво, Кошовий вирішив не розбазарювати так щастя, а притримував каву спеціально для Шацького. Заварюючи в тих випадках, коли вони були самі або в конторі товклося менше народу, ніж зазвичай. Замість цукру з'явився сахарин, але тут давно смакували просто так, лише гіркоту. До того ж на підвіконні примостилися таця, в якій не переводилося дешево, але все одно дуже доречне до кави печиво.

Джезва саме закипіла, коли у двері постукали. Шацький саме почав звітувати Климові, як нині спала його фейгале й чи допомогли добути Магдою в шпиталі пігулки. Візитер перервав його, і Кошовий розвів руками:

– Дуже перепрошую.

– Та де, хай собі, – Шацький покійно вмовився на звичне місце.

– Починається, – буркнув Клим.

Тим часом відвідувач не спішив заходити, й Кошовому довелося крикнути голосно:

- Прошу, прошу вже! Хто там!

Двері обережно прочинилися й всередину спершу зазирнув, потім - ступив невисокий лисуватий пан у колись модному, та все ще добротному пальті з верблюжої шерсті. Воно, як і чорні штани, висіло на ньому, ніби чоловік убрався в чуже. Хоча насправді він лише схуднув. Збитки, що довелося терпіти під час війни, лишили від домовласника Веслава Зінгера менше половини.

- Дозвольте?

- О, ви ж зайшли, - сказав Клим, а Шацький, який десять років тому познайомив їх та висватав Зінгеру пожильця, підвівся й кивнув, вітаючись.

- Даруйте, що потурбував вас тут, пане Кошовий. Але вас простіше застати в конторі, ніж удома. Й потім, говорити про певні речі з пані Магдою навряд чи доцільно.

- Вам ні про що не вдасться переговорити з пані Магдою, - відрізав Клим. - Вона буває вдома ще рідше, ніж я. Часом навіть ночує в лікарні. Коли приходить з ночі, то спить майже весь день.

- Та я й не хочу її турбувати.

- Ви добре прийшли. Поки тут не почався звичний уже Содом із Гоморрою, прошу сідати. Кави?

- З задоволенням.

Клим схрестив погляд із Шацьким. Зварено було на дві чашечки, тож комусь із них доведеться терпіти. Швидко прийнявши рішення, Кошовий як гостинний господар налив спершу Йозефу, потім - Зінгеру, а сам примостився за столом і закутив.

За сигарами сумував досі, і час від часу випадала нагода роздобути щось добре. Проте французькі «Gauloises» все одно продавалися вільніше, тож Клим остаточно покінчив з останньою довоєнною примхою, вдовольняючись міцним ядучим народним куривом замість духмяного аристократичного. До одягу так само почав ставитися легше. Після кількарічного періоду відмови від гоління знову старанно вишкрібав щоки й підборіддя, волосся Магда взялася підстригати йому при потребі сама, а вуса лишив густими, лиш відрізав манікюрними ножицями.

Лиш вони тепер нагадували сорокарічному Кошовому того, кого побачив у дзеркалі ванної кімнати десять років тому, коли вперше переступив поріг квартири на Личаківській, де жив досі.

- Нам заважатимуть, може, навіть дуже скоро. Тож давайте без ваших звичних передмов, - сказав, пустивши дим під стелю. - Мені цікаво й приємно поговорити з вами, пане Зінгере, за інших обставин. Та маєте розуміти...

- Ой, пане Кошовий, передмову говорите саме ви! - пурхнув той, пошукав, куди сісти, примостився на рипучому віденському стільці й вільною від кави

рукою зняв капелюха, відкривши очам ярмулку, схожу на чернечу тонзуру. – Ми давно знаємо один про одного, що ділові люди. Тож я з діловою пропозицією.

– Навряд чи зараз зможу допомогти в справах. Але дякую за довіру. Кажіть.

Ковтнувши кави, Зінгер зиркнув на Шацького.

– Заважаю? – спитав Йозеф.

– Та будьте вже, куди від вас дітися. Я й забув, що ви, пане Шацький, причетні до всього у Львові.

– То колись, пане Зінгере, половина Львова знала Шацького, іншу половину знав він.

– Та не прибідняйтеся. Свій знаменитий ніс досі тримаєте по вітру.

– Ми тут обговорюємо ніс Шацького? – манера домовласника ходити колами дратувала Кліма постійно.

– Все-все, перепрошую шановне панство, – Зінгер зробив ще ковток. – Нема в мене секретів. Я, ви знаєте, людина пряма. І кажу прямо: не маю зиску від пожильців.

Клим закашлявся, поперхнувшись димом.

– Нічого нового. Світ міняється – ви ні. Про те, що не є пожильцем вашої мрії, чую стільки, скільки орендую апартаменти.

– Ви заборгували мені багато.

– Коли є нагода, я все покриваю.

– Не все.

– Гаразд, частково. Що можу.

Обережно примостивши каву на коліні, Зінгер примостив капелюха на друге, витягнув з кишені пальта хустку, витер спітніле чоло.

– Дива трапляються, пане Кошовий. Весь цей час ви були чи не найгіршим моїм пожильцем. Згоден, так було не завжди. Ви переживали кращі часи, тоді надходження від вас ставали регулярними, я не нагадував вам, не набридав. Ви також не можете закинути, що я терпів тривалі затримки й виявляв небачену толерантність.

– Таку вже й небачену... Але гаразд, так. Згоден. До чого ви ведете?

– До дива, прошу пана. Виявляється, той, кого я вважав найгіршим, сьогодні чи не найкращий, найсумлінніший. Ви хоча б не забуваєте про борги й не так давно сплатили за те, що мали весною. Інші ваші сусіди саботують. Частина, як ви знаєте, розбіглася ще на початку війни. Ті, хто лишився, тепер

втрапили службу, поволі розпродали все й залишки хочуть витратити, тікаючи до Відня, Парижа, Берліна, Праги, хто куди.

– Не від гарного життя.

– Я не дорікаю, пане Кошовий. Бо сам хочу тікати. Назвав би це від'їздом, зміною місця, еміграцією... Та давайте вже говорити, як є.

Кошовий і Шацький презирнулися.

– То матимемо іншого домовласника?

– О! – Зінгер багатозначно підніс пальця вгору, одним ковтком допив каву. – Про це я й хочу поговорити.

– До чого тут я? Хочете продати мені вашу справу?

– Ви не купите, – гмикнув Зінгер. – Але маєте всі можливості допомогти мені знайти гарного покупця.

Шацький поцмокав губами, та промовчав.

– Звідки я вам його візьму? – щиро здивувався Клим. – Я не фокусник, не витягатиму живого кроля з порожнього циліндра. Ви взагалі перебільшуєте мої дуже скромні можливості.

– Отут буду сперечатися, – Зінгер знову витер лице й лоба. – У Львові тільки й чути про неабияку активність вашої української громади. У вас гарні стосунки з усіма гілками влади. Та ви й не від того, аби цю владу перебрати, бодай частину. Тож вплив маєте. Де вплив, там вигідні знайомства. Невже ніхто не захоче отримати прибутковий будинок у центральній частині Львова?

– Ви ж щойно сказали – прибутків там нема.

– Та будуть! – вигукнув Зінгер. – Мудра людина мала б відчувати свою вигоду! Війна йде до кінця, пане Кошовий! Я ж читаю в газетах про мирні угоди! Всі почали домовлятися з усіма! Львів за таких умов скоро поверне собі статус, який мав. А то й підвищить його!

– Ваші б слова та Бог почув, – гмикнув Клим. – Але чому ж, коли перспективи блискучі, ви не хочете дочекатися благословенних часів?

– Пані Зінгерова хворіє, – просто відповів він. – Хочу вивезти її звідси на лікування. Подалі від тутешніх злиднів. Для цього, самі знаєте, потрібні гроші. Чималі.

– Чималих ви зараз не отримаєте.

– Згоден на будь-які! – тут же вигукнув він. – Звісно, в розумних межах, бо я не пляшки продаю. Пане Кошовий, ви ж раніше в цій конторі залагоджували такі справи. Маєте досвід та знайомства. Візьміться за це, знайдіть мені покупця! Не братиму з вас грошей, покладу комісійне. Не велике, але для нашого часу й те добре. Згодні?

- Звісно, - Клим не придумав, як відповісти, тому змушений був погодитись.

- Отже, по руках!

Задоволений Зінгер підвівся, тримаючи філіжанку в правиці, капелюха - лівицею. Акуратно поставив чашечку на підвіконня поруч із татцем, розвернувся до Йозефа:

- Пане Шацький, закликаю вас! Будете свідком нашої угоди!

- Е-е, чекайте! - Кошовий підхопився. - Шацький, ви свідок - ми не укладаємо зараз жодних угод!

- Та ви щойно дали згоду! Ви сказали - згоден!

- Я з вами погодився! Про інше ще треба говорити!

- Ви мені голову морочите, пане Кошовий!

Зінгер хотів викрикнути ще щось прикре, та в цей момент без стуку відчинилися двері й в контору не ввійшов - ввірвався високий, років на п'ять молодший за Кліма чоловік в однострої стрілецького легіону з відзнаками старшини. Його супутник виглядав старшим, мав трохи нижчий зріст і неприємну манеру дивитися на все з-під лоба. Одяг носив цивільний, та Кошовий знав - має ранг підхорунжого.

- А я казав - він постійно тут!

Високий старшина, не зважаючи ні на кого, ступив до столу, простягнув Климові розкрити п'ятерню долонею вгору.

- Яким вітром, Арсенич. Давно не бачились, - Клим потиснув руку, але поглядом ковзав по його мовчазному похмурому супутнику.

- Позавчора саме пиво пили, - прогудів Павло Арсенич. - Коли так міряти, то давненько.

- Бачте, поговорили, - нарешті озвався Шацький, звертаючись до Зінгера.

- Ми не закінчили, - вперся той.

- Пане Зінгере, хіба не бачите - знову в пана Кошового починаються справи державної ваги. До того ж, ви завжди можете знайти його вдома.

- Не завжди, - вставив Клим. - Тому й маю честь приймати його тут.

- А що відбувається? - старшина з цікавістю покрутив головою. - Хтось комусь заважає?

- Шацький, будьте добрі, проведіть нашого гостя, - зітхнув Кошовий.

Зінгер сердито зиркнув на нього, вдягнув капелюха.

– Я знайду дорогу сам. Не турбуйтеся. А вас дуже прошу подумати, пропозиція вигідна.

– Не обіцяю. Та триматиму в голові. Можливо, якась нагода випаде.

– Гарно подякував і за це, – Зінгер розкланявся. – Перепрошую шановне панство.

Коли він вийшов, не стримавшись й грюкнувши дверима, похмурий чоловік мовив хрипато:

– Інших сторонніх так само попрошу.

– Та він свій! – вигукнув Арсенич. – Ми з ним колись шпигуна ловили, забули, чи що, пане Снігур?

– Ви чудово розумієте, як нам зараз потрібен розголос, – відчеканив Михайло Снігур.

– Ляхи з того вже роздмухують цілу історію, – відмахнувся старшина. – Гірше не буде.

– То що, скличемо тут віче?

Шацький покійно взявся за капелюха.

– Мені вийти, пане Кошовий.

– Ні, – Клим обсмикнув поли піджака, поправив краватку, яку Магда змушувала його вдягати останнім часом, вважаючи, що так він набуватиме більшої ваги. – Дозвольте нагадати вам, пане підхорунжий – контора моя. І мені краще знати, кого просити піти, а хто лишиться. Шацький – мій друг. Він устиг наслухатися тут такого, що давно не вміщається в його голові. Тим не менше, наша справа від його присутності жодним чином не постраждала.

Замість відповіді Снігур зачинив двері зсередини.

– Дещо сталося, – сказав, повернувшись до Кліма.

– Тепер щодня дещо стається, – в тон йому відповів Кошовий. – Може, спершу присядемо?

Шацький опустився на свій стілець і завмер, звично для себе перетворившись на такий собі предмет обстановки. Арсенич і Снігур лишилися стояти, підхорунжий мовив неголосно, навіть трохи лиховісно:

– Я був проти того, аби залучати вас. Та старшина наполіг. Це не узгоджено з національною радою, треба ще переконати військовий комітет...

– Комітет беру на себе, – перериваючи, Павло мало зважав на субординацію. – Пане Снігур, ніхто ще нічого не вирішив. Кошовий зробить все найкраще, неофіційно, бо ми обое знаємо, як йому то вдається.

Клим взяв нову цигарку, так думав заспокоїтись.

– Панове, мені здається... Ні, не так, – він закурив. – Я впевнений, панове: ви зараз говорите про щось таке, чого я не знаю. Ви прийняли замість мене рішення, про яке я нічого не чув. І я мушу, на ваш погляд, діяти в інтересах Української Національної Ради та Центрального військового комітету, [12 – [xii] (#_ednref12)Українська Національна Рада – вищий законодавчий орган Західно-Української Народної Республіки – Західної Області Української Народної Республіки. Створена 18 жовтня 1918 року у Львові як Конституанта (Конституційні Збори) українського народу, що проживав на своїх етнографічних землях в Австро-Угорській імперії. 19 жовтня 1918 року УНРада прийняла постанову про утворення Української держави на українських етнографічних землях у складі Австро-Угорщини та закликала національні меншини направити своїх представників до УНРади пропорційно кількості населення. Президентом УНРади став Євген Петрушевич. Центральний військовий комітет – таємна організація офіцерів-українців австрійської армії, що діяла від вересня 1918 р. Підтримував зв'язки з українськими підрозділами в Перемишлі, Станиславові, Тернополі, Коломиї, Золочеві, Бродах і особливо з Легіоном Українських Січових Стрільців (УСС) у Чернівцях.] коли нічого ні з ким не погоджено. Типовий приклад української організації. Так ми далеко не підемо. Власне, через це все й тупцяємо на місці, бо ж ні про що ні з ким не домовилися.

– Може, досить демагогії, пане Кошовий? – вичавив Снігур.

– Тепер я ще й демагог.

– Невже ви справді нічого не знаєте? Вчора в Стрийському парку вбили людину. Чоловіка.

Клим затягнувся й знизав плечами.

– На жаль, навіть у мирний час у Львові щодня траплялося бодай одне вбивство. Тоді вони ставали сенсаціями. Нині цим не здивуєш і газетярів.

– Вбитого звали Юліуш Яблонський.

– Поляк. Не мав честі знати його за життя.

– Одягнений був у цивільне.

– Ви так само, пане Снігур, – підхорунжий починав серйозно дратувати.

– Дуже правильне й доречне зауваження, – мовив той.

– Про що ви?

– Про цивільний одяг. Яблонський був капітаном Польського легіону. І, за нашими відомостями, входив до однієї з таємних військових організацій, за якими ми намагаємося наглядати. Звісно, ляхи цього не визнають. Але натомість уже кричать про навмисне вбивство поляка українцями. Це називається хитанням ситуації, пане Кошовий. Нам треба довести: наша сторона до злочину в Стрийському парку жодним чином не причетна. Інакше поляки нас переграють. Самі знаєте, що опиниться під загрозою.

Кошовий подивився на Снігура, потім – на Шацького, далі – на Арсенича, аж потім – на тліючий краєчок цигарки.

Тільки такого клопоту йому бракувало.

Розділ другий

Так починаються війни

Так і не вступивши до жодної з політичних партій, Клим Кошовий саме через свою рівновіддаленість від них мав змогу скласти для себе з різних клаптиків повну картину. І зміг прорахувати ситуацію на багато кроків уперед. Що, своєю чергою, миттю проявило всі ризики й зробило небезпеку реальною.

Бо йшлося про військове зіткнення у Львові, яке тепер ставало невідворотним.

Майже.

– Перепрошую шановне паньство, але я ніц не розумію, – обережно, ніби боячись поруйнувати своїми словами якусь хистку конструкцію, мовив Шацький.

Кошовий уже пошкодував, що дозволив йому лишитися. Не боявся витоку інформації, бо довіряв Йозефу, як собі. Просто все це для дантиста з Кракідалів було вищими матеріями. Хоч той і товкся поруч останнім часом, навряд чи втяв щось із уривків розмов, котрі тут велися. А Клим не вважав за потрібне всякий раз пояснювати все спеціально для Шацького. Зрештою, він перестав зважати на друга й навіть помічати його – адже Йозеф наполягав на цьому, в такий спосіб намагався не завдавати Кошовому клопоту.

– Потім поясню, – дещо грубувато кинув він, взяв коротку паузу, прикурюючи чергову «голуазину», глянув на Снігура: – Ви не служите в австрійській поліції, не маєте там знайомих, на відміну від мене. Звідки дізналися про вбивство? Чому – вбивство? Завжди є ймовірність нещасного випадку. Наприклад, упав п'яний, вдарився головою...

– А ви, бачу, досі не усвідомили, що може початися, – просичав підхорунжий.

Сіпнулося віко.

Клим ляснув долонею по столу, аж посунулося від того чорнильне приладдя.

– Досить уже! – вигукнув дзвінко, мовби саме ця фраза стала краплею, яка переповнила чашу терпіння. – Скільки часу маю честь знати вас, пане Снігур, стільки ви не втомлюєтесь підкреслити: єдиний знає більше за інших, єдиний дбає про справу і єдиний, хто завжди все усвідомлює! Знаєте, як це називається? Монополія на істину!

– Е-е, панове! – Арсенич ступив між ними, миролюбно розставляючи руки, немов відгороджуючи обох парканом. – Чого б я ото собачився? Спільний же інтерес маємо!

– Але він допитує мене! – хорунжий тицьнув на Кошового пальцем, мов цілился з револьвера. – Нести це сюди було помилкою, грубою помилкою, пане сотнику! Я вкотре шкодую, що послухав вас!

– Ми все одно тут!

– Можемо піти! Військовий комітет не підзвітний Кошовому! Йому ніхто не підзвітний! Він не має жодних повноважень!

– То йдіть собі! – відмахнувся Клим. – Легше від того не стане.

– Досить, я сказав! – тепер уже і сотник підніс голос. – Пане Снігур, ви маєте вищий чин, ніж я. Проте саме мене поручик Рудницький[13 – [xiii] (#_ednref13)Рудницький Іван Теодор (1887–1951) – випускник Львівського університету, юрист, нотаріус, під час Першої світової війни воював на італійському фронті. У травні 1917 року очолив Центральний військовий комітет у Львові.] як голова комітету уповноважив обговорити ситуацію з ним! – він так само показав на Кошового пальцем. – Давайте ще тут кусатися! Чи ви не розумієте – часу на то нема!

Запала тиша, в якій чулося лиш голосне сопіння Шацького. Скориставшись нею, Арсенич видобув із кишені файку, почав спокійно, мов заряджав зброю, натоптувати її тютюном. Нарешті Кошовий ляснув у долоні.

– Все, до уваги. Згодні? Ви ж усе одно прийшли.

– Якщо ви не братимете на себе забагато, – вперто вів своє Снігур.

– Мої питання ніяк не зачіпають вашого гонору, – Клим намагався втримати іронію, йому вдалося. – Припускаю, про пригоду написали зранку польські газети, так?

– Так, – кивнув підхорунжий. – Звичайно, я сьогодні знайду потрібний примірник. Але припускаю – там зазначено, що вбито капітана Польського легіону. Ви, пане Снігур, підхорунжий Легіону Січових стрільців, і в однострої з відзнаками я вас за два роки нашого знайомства майже не бачив. Хіба на урочистостях. Якби, не дай Боже, напали на вас і, ще раз вибачаюсь, ваш труп знайшли посеред міста, то побачили б чоловіка в цивільному вбранні.

– До чого ведете?

– До того, шановний, що пересічна людина не побачить у вас українського офіцера. Б'юся об заклад, ви й документів відповідних при собі не маєте. Вас може впізнати, наприклад, ось хоча б старшина, – кивок на Арсенича, який саме розкурював люльку. – Звідси питання: газета написала про вбивство саме офіцера?

– Так.

– І ви знали, що ця особа входила до таємної військової організації? Отже, капітан відомий вам особисто?

– Трошки не так, – мовив Снігур, зиркнувши при цьому на Арсенича й далі не звертаючи увагу на прикиркнутого Шацького. – Навряд чи є секретом для вас, пане Кошовий, що після прикрого демаршу нашого спільного знайомого, пана Громнишина, польські конспіративні спільноти множаться у Львові так само, як подібні українські. Тож має місце взаємне стеження.

– Логічно, – погодився Клим.

Згадку про Василя Громнишина як про свідомого зрадника він вважав дещо перебільшеною.

Та заперечувати й доводити щось не мав ані часу, ані бажання. Бо Снігур лише повторював сказане іншими. Й, поклавши руку на серце, далеким від істини не був. Лиш помилявся в термінах. Громнишин зробив те, що зробив, несвідомо, під впливом ейфорії, не більше.

Ще зимою в Бресті делегація Української Народної Республіки, вже визнаної союзними державами, уклала з Віднем угоду, котра стала додатком до великих мирних домовленостей.

Угода передбачала поділ Галичини на польську та українську частини. Причому Східна Галичина разом із Буковиною зливалася в один коронний український край, у якому б діяли закони УНР. Серед осіб, близьких до українського уряду в Києві, було чимало знайомих Климового батька, а отже – і його. Вони нагадали про себе, коли Кошовий нарешті навідався додому, й підходили на похоронах. Так він, як знавець австрійського права, долучився до консультацій між Києвом, Львовом та Віднем і був посвячений у суть домовленостей, котрі зафіксували в таємному додатку.

Свій примірник голова української переговорної групи пан Севрюк[14 – [xiv] (#_ednref14)Севрюк Олександр Олександрович (1893–1941) – український дипломат, посол УНР у Берліні в 1918 році.] показав львівським колегам. Не мав права цього робити, але дуже кортіло похвалитися успіхами. Мовляв, ще трохи – й зіллємося в одну державу, про що мріяли так довго й за що боролися кожен по-своєму.

Серед утаємничених виявився всюдисущий Василь Громнишин, колись – голова товариства «Братні», а віднедавна причетний до всього, що вважав державотворчими справами. Кошовий досі переконаний: ним рухали ті ж

мотиви, що й Севрюком. І, поклавши руку на серце, першим розп'ятав усе ж він, Громнишин лише вирішив – йому теж можна. Але радість, яка охопила громаду, швидко перетворилася на проблему. Депутати «Польського кола»[15 – [xv] (#_ednref15) «Польське коло» – група польських депутатів імперського парламенту у Відні часів Австро-Угорщини.] виявилися краще організованими й почали протестувати, заявивши права Польщі на всю Галичину, включно зі Львовом.

Не бажаючи сваритися з громадою, котра на цій території імперії становила помітну більшість, Відень вирішив зволікати з виконанням взятих на себе зобов'язань. А щойно в Києві помінялася влада, і новий гетьман переконався – його союзники в Берліні підтримують Відень й знищили всі документи, він відступив. Лишивши галицьких українців сам на сам із австрійським урядом, котрий доживав останні місяці, та польською стороною, чиї претензії на всю Галичину підтримували на конференції союзників у Версалі.

Тож львівська громада, хоч і маючи представництво у Відні, завдяки довгому языку Василя Громнишина лишилася зовсім без підтримки. Бо київський гетьман був скутий зобов'язаннями перед німцями, а «Польський національний комітет»[16 – [xvi] (#_ednref16) «Польський національний комітет» з Парижа – представництво орієнтованих на Антанту і США правих польських політичних партій та еміграції в США. Утворене 15 серпня 1917 року в Лозанні (Швейцарія). Було сформоване на базі органів, які до згоди Тимчасового уряду на незалежність Польщі займалися підготовкою меморандумів, у яких викладали вимоги щодо кордонів і місця новоствореної польської держави в Центральній Європі. Згодом Переїхав у Париж, складався з ендеків, очолених Р. Дмовським, представляв Польщу в країнах Антанти і США. Головну увагу зосередив на створенні збройних сил. Ця діяльність підтримувалася Францією, з якою було підписано угоду про «політичний контроль» над польською армією, що формувалася тут, і США.] з Парижа розгортав агресивну пропагандистську діяльність. Проте поки Австрійська імперія хоч формально, але – існувала, жодна зі сторін не могла діяти у Львові активно. Більше того: українці, будучи менші числом, мали більше переваг, бо діяли офіційно й мали легальні представництва. Попри це, з початку осені всі жили в передчутті збройного виступу.

Назвати це війною – не помилитися.

Звідси – конспіративні організації, передусім військові.

Звідси – обопільне стеження.

Ось чого не знав і не міг знати дантист Йозеф Шацький. А Кошовий ніяк не знаходив моменту пояснити йому: Шмуйль цілком міг стати мимовільною жертвою таємного протистояння двох громад. Тобто – опинитися не в той час і не в тому місці.

Тепер жертв могло бути в рази більше.

– Логічно, – повторив Клим, не дочекавшись відповіді, намагаючись намацати шлях й продовжити думку. – Ви знали, хто такий Юліуш Яблонський. Прочитали в газеті про вбивство. А його товариші, своєю чергою, знають, що за

капітаном стежили противники. Звинуватити українську сторону в його вбивстві є, таким чином, усі підстави.

– Десь так усе й закрутили, – підтвердив Снігур. – Звичайно, ніхто не називає Яблонського членом таємного товариства вголос. Усе подається інакше. Польський офіцер, легіонер, герой війни, не раз отримував погрози від українських легіонерів. Капітан вів цивільне життя. Не бідував, Яблонські – досить шляхетний рід. Вважав усю Галичину коронними польськими землями. Висловлювався за відродження Польщі в кордонах Речі Посполитої. Мав на те повне право, це друкували газети.

– І стрільцям не подобалося, – вставив Арсенич.

– Але ж правда, не подобалося, – зауважив Кошовий. – Мені так само. Не читав опусів пана капітана. Проте не поділяю його думок. Отже, чисто теоретично, теж міг би його вбити при нагоді. Що він робив у Стрийському парку?

– Та я звідки знаю! – вигукнув Снігур. – Мав небагато часу, проте досить, щоб дізнатися – вчора за ним стежили й загубили в середмісті десь близько шостої вечора.

– Загубили? Чи краще сказати – відірвався?

– Мабуть, так правильно.

– Це означає – офіцер знав про стеження! – Клим клацнув пальцями, мовби здобув перемогу. – До того часу поводив себе спокійно, не боявся кудись не туди привести. А тут, бачте, втік. Аби виринути в парк. Отже, мав там таємну зустріч. І знайшов смерть, даруйте за пафосну фразу.

– Так і є, чого ти, – вставив сотник.

– Знайдемо, з ким зустрічався, знайдемо вбивцю.

– Мудро кажете, пане Кошовий. Єдине: залагодити справу треба чимшвидше. Адже ляхи тепер мають усі підстави заявити про утиски й небезпеку фізичного знищення. Тож про жодні переговори між нашою Національною Радою та цісарським намісником фон Гуйном[17 – [xvii] (#_ednref17)Карл Георг фон Гуйн (1857–1938) – австрійський генерал та урядовець. Останній австрійський намісник Королівства Галичини та Володимирії в складі Австро-Угорщини.] уже не йдеться.

– Вони без того трималися на волосині, – нагадав Клим. – Нема шансів переконати намісника погодитися на наші умови.

– Але наше представництво – офіційне! Не забувайте! – Снігур навіть тупнув ногою. – Маєте розуміти: кожні переговори тягнуть час.

– Це схоже на перетягування канату.

– Нехай собі! Тягнути час – означає вигравати його!

– Під цим я теж підпишуся, – вставив Арсенич. – Ти ж знаєш, Кошовий, я чоловік військовий, мені б краще наступати. Тут інше трохи, погоджуюсь. В атаку теж треба йти з головою.

– Словом, – підсумував Снігур, – все йде до того, що ляхи використали вбивство Яблонського як козир. Тепер вони мають підставу вийти з будь-яких переговорних процесів. Для них уже не існує аргументів, вони затялися. Проте, – тут витримав коротку й вагому паузу, – є примарний, але шанс довести цісарському наміснику польську провокацію. Чи бодай непричетність української сторони, зокрема – легіонерів, до капітанової смерті. Сьогодні двадцять восьме жовтня, пане Кошовий. Маємо добу, максимум – дві. Переговорний процес треба тримати стільки, скільки можна.

– Для чого? Кожна сторона вперлася у своє.

– Так. Тільки ж нам варто виграти ще кілька днів, бо шукаємо підтримки. Ви ж знаєте, ведуться перемовини з Києвом, Парижем, Берліном. Поки намагаємося працювати на політичному полі, з останніх сил, але намагаємося.

У своєму закутку делікатно кахикнув Шацький.

– Дуже перепрошую шановне панство.

– Що? – вирвалося в Кліма.

– Зле розумію різні, поза сумнівом – важливі деталі вашої мудрої розмови. Та прошу сказати: якщо не вдасться виграти час, може статися війна? Тепер – між українцями й поляками? Тут, у Львові?

– Не прибідняйтеся, Шацький, все правильно зрозуміли, – сказав Кошовий. – На жаль, маєте рацію.

– Але ж я почув: того пана капітана могли вбити з якихось інших міркувань, аніж політичні?

– Хіба це вже має значення?

– Тобто?

– Хто б не вбив Яблонського, яким би не виявився мотив, своїми діями убивця прислужився полякам. Навмисне чи мимоволі. Якщо невільно... – Клим зітхнув, обвів поглядом усіх присутніх, – так, якщо невільно, тоді тим більш прикро. Адже війни можуть починатися ось із таких прикрих випадків.

– Згоден, – мовив Арсенич.

– Ви вмієте пояснювати складні речі просто, визнаю ваш талант, – кивнув Снігур.

Шацький промовчав, лиш за звичкою похитав головою й поцмокав губами.

Розділ третій

Не геройська смерть

- Дуже прошу, тут уже нема жодних комісарів, і то давно.
- Для мене ви завжди будете паном комісаром.
- Ой, скажіть ще – таким ви мене згадаєте перед смертю.
- Чом би й ні!
- Не каркайте, пане Кошовий. Не наближайте смертний час, туди встигнете.
- А ви не прибіднуйтеся, пане Віхуро. Не так уже й давно.

З посади комісара кримінальної поліції Марек Віхура справді пішов відносно недавно – цієї весни. Щойно почалися розмови про вихід Австро-Угорщини з війни, він заявив про відставку. Хоча до останнього не хотів іти зі служби, яка стала для нього не частиною – цілим життям. Поза поліцією Віхура себе не бачив. Свідомо вирішив піти лише раз, коли у Львові запанувала російська влада, в якій він себе не бачив, хоч росіяни всіляко агітували досвідчених фахівців лишатися на службі. Згодом, коли повернулася цісарська влада, комісар не змусив себе умовляти й обійняв колишню посаду.

Це дуже не сподобалося його дружині. Вона давно просила в Бога такого щастя, щоб чоловік нарешті взявся за розум та пішов з поліції, бо відставку давно заслужив. І навіть тихцем раділа: не мала б того щастя, аби не допомгло нещастя – російська окупація. Річ у тім, що Марек Віхура, вищий на голову від більшості оточуючих, статурою нагадував дбайливо обтесану кам'яну брилу. Вважається, такі люди є втіленням міцного здоров'я. Коли так, можна дозволити собі випити без великої шкоди. А комісара легко приймали за пияка через буряковий колір обличчя. Та помилялися всі. Віхура тринадцять років не пив нічого міцнішого за світле пиво. Останнім часом не дозволяв собі й того: шлунок відмовлявся сприймати дешеві, хтозна з чого зроблені напої – такої данини вимагала війна.

Крім періодичних різей у животі, Віхура мав купу інших болячок, у тому числі – проблеми з судинами. До війни пані Віхурова посадила чоловіка на діету, від якої інша, здоровіша людина загинула б, на Климове переконання, швидше за хворого. Крім того, в її арсеналі завжди були різноманітні цілющі трави – народною медициною не гребувала, по можливості возила комісара в гори та на різні модні курорти. Воєнне лихоліття значно обмежило її лікувальні можливості, й Віхура почав поволі втрачати звичний колір лиця. Його буряковість означала здоров'я, а нормальний для

пересічних людей вид – погіршення самопочуття. Ожив і запашів, коли повернувся до улюбленої справи.

Тепер Кошовий переймався – відставний поліцейський знову здаватиме.

За десять років їхнього знайомства Клим уперше завітав до Віхури додому. Комісар відчинив у халаті, вибачився, запросив до апартаментів, залишив гостя на короткий час і повернувся, вже вбраний у звичний Кошовому старомодний елегантний костюм та при строгій краватці. А далі неабияк здивував, запитавши:

– Чогось вип’ємо, пане Кошовий?

Відповів не відразу.

– Гм... Хіба пані Віхурова...

– Та не переймайтеся, то вона сама все придумала, – відставний комісар умостився зручніше в глибокому кріслі. – Довго бігала, шукала, чим би ще полікувати мій багатостраждальний шлунок. Ось вибігала: хтось порадив робити настоянки на домашній горілці, бо продукція Бачевських для цього чомусь не годиться. Потім те все ще й відціджується, якось особливо готується. Словом, нарешті прийшов той час, коли рідна жінка сама налила міцненького й піднесла.

– Що ви їй на те сказали?

– Нічого. Подякував гарно. Там напою в чарочці небагато було. Але все одно смак давно забутий, як і відчуття. Знаєте, так кілька днів минуло. Приймав за годинником, чотири рази на день, дружина про те дбала. І маємо – минулося! – Віхура задоволено посміхнувся. – Закріплюємо лікування.

– Так, глядіть, усього себе зцілите горілкою.

– Не шкіртеся, пане Кошовий, зараз самі спробуєте.

На цих словах зайшла пані Віхурова – повна протилежність своєму чоловікові. Невисока, худенька, жвава, при тому – розважлива. Інша б на її місці вклинилася б у розмову. Натомість вона мовчки поставила на стіл тацю з карафкою, повною наполовину. Дала чоловікам чарки, наповнила настоянкою, глянула з підозрою на Кліма, підхопила тацю й занесла назад, не лишаючи гостеві жодних шансів розкуштувати комісарові ліки.

– Частуйтеся, – запросив Віхура.

Вони випили, й Кошовий відчув на язика щось пекуче, від чого зробилося терпко в роті, потім стравоходом пройшло тепло.

– Від чого воно лікує?

– Мене – від усього. Ви самі маєте знати, де вам болить.

Клим покрутив чарку за ніжку, поставив її на столик перед собою.

- Чесно кажучи, не розібрав.

- Тобто?

- Ще б спробувати. Трошки більшу порцію.

- Ви завжди зловживали, пане Кошовий, - буркнув Віхура. - А я вам у цьому заздрив. Тепер, бачте, ми зрівнялися в можливостях. І досить, ви ж не настоянки пити прийшли.

Віко сіпнулося, але легенько. Клим нервував не тому, що не знаходив слів для комісара. Його дуже хвилювало обмеження в часі. Доба, максимум - дві: він не був певен, що впорається. Час штовхав у спину, заважаючи думати й відволікаючи від важливого.

- Мені потрібна допомога.

- Це ясно. Повторюся - не за адресою. Від справ я відійшов, на повне щастя пані Віхурової.

- Але у вас лишилися тісні контакти в поліції.

- Ой, пане Кошовий, - він похитав головою. - Може, зв'язки збереглися. Поліції нема, хіба не бачите самі? Ви ж розумієте, чому я пішов. Відень уже не керує, все - формальність. Ніхто не приймає рішень, бо їх нема кому виконувати. Цісар на волосині, як і його влада. І то я не певен, що ця волосина не порвалася. Які наслідки маємо? Мудра людина, скажіть.

- Безвладдя.

- Згоден. Отже, нема влади - не працюють закони. Нема законів, то й поліції нема на що спиратися. Переважна більшість колег на службі просто відсиджують, чекаючи, коли поженуть геть чи кому змусять присягати. У відомих вам панів Тими та Лінди зараз влади у Львові більше, ніж у пересічного поліцейського агента. Мусите визнати це.

- Та ясно, не сперечатимусь.

Єжи Тиму, в минулому - праву руку Густава Сілезького, одного з львівських злочинських королів, Кошовий так само знав уже десять років. За той час Тима встиг зайняти місце покійного короля й побити горшки з Климом. Раніше злочинці, чия штаб-квартира була в барі «Під вошею» на Верхньому Личакові, час від часу допомагали йому залагодити різні непрості справи. Коли - через спільні інтереси, іноді - в обмін на послугу. Та два роки тому старшина Ладний втягнув Кліма в серйозний конфлікт з Тимою, хоч сам Кошовий насправді давно шукав нагоди розірвати зв'язки з кримінальниками. Після того з'являтися «Під вошею» йому стало небезпечно, й сам він не дуже рвався в той гадючник. Дарма, що в одній із його потаємних кімнат чотири роки тому вперше пізнав Магду...

Історія згаданого комісаром Кароля Лінди виглядала цікавішою. Свого часу він служив у поліції та опікувався агентурою, велику частину якої вербував на міському дні. Чи то карта так лягла й обставини помінялися, чи то Лінда в якийсь момент просякнув середовищем, у якому боблявся, й воно органічно

ввійшло в нього. Хай там як, але незабаром після вигнання росіян Кароль залишив службу, аби виринути в оточенні кримінальників уже своїм. По смерті Сілезького став правою рукою новоспеченого короля, й непевні часи грали на руку винятково їм.

Відставний комісар не перебільшував.

Поки різні сили та спільноти у Львові намагалися тягнути на себе владну ковдру, реальну владу тримали такі, як Тима з Ліндою.

– Коли так, пощо вам я? Що можу порадити корисного?

– Капітан Яблонський, чули про такого?

Віхура засопів, наморщив лоба.

– Знаєте, я читаю кримінальну хроніку. Звичка. Бачив десь зовсім недавно.

– Ранкова газета писала.

– Так і є. Що там цікавого?

– Маю намір розібратися, хто його вбив.

– Того ніхто не знає й не знатиме. Ви щойно погодилися – поліція нині властиві їй функції не виконує.

Віко знову сіпнулося.

– Пошукові – так. Але злочин не лишився без уваги. Поліція мала хоча б провести якусь формальну роботу. Скласти протокол, опитати якихось свідків. Нарешті, тіло не кинули, де взяли, а напевне завезли десь до анатомічного театру.

– Ви хочете глянути на труп? – брови Віхури стрибнули вгору. – Пане Кошовий, ваше бажання підмінити собою цілу кримінальну поліцію в одному, окремо взятому випадку здійснюється. Можливим воно стало лише в такі часи, як ось тепер. Але ви нічого мені не пояснюєте.

– Ви ж відійшли від справ.

– Перепрошую, але мені вже цікаво. Й потім, ви праві. Прийшли до приватної особи, яка досі в глибині душі лишається поліцейським комісаром. А ще я вмію читати й робити аналіз. Хочете, дещо розкажу?

Віхура подався вперед, очі блиснули.

Клим інстинктивно зробив те саме.

– Давайте.

– Вбито поляка. Польська газета звинувачує українців. Не когось конкретно, не до того. Досить, щоб зіткнути нас із вами лобами. І знаєте, що? Я

поляк, пане Кошовий. Усе життя прожив у Львові. Це місто мало би бути польським.

– А я, пане Віхуро, живу тут десять років. Почуваюся тут, як удома. Й переконаний – ми б могли порозумітися без того, аби битися.

– То все політика. Я не маю наміру в разі чого ставати на бік тієї спільноти, яку ви представляєте.

– Я прийшов до вас як приватна особа.

– Особа, яку я знаю всі ці десять років. І яка час від часу завдавала мені особисто чимало клопоту. Не кажучи вже про цілу львівську кримінальну поліцію. Ви можете бути й буваєте дуже прикрим, пане Кошовий.

– Ви так само. Тим не менше, нас це за десять років не посварило.

Віхура пожував губами.

Підвівся, кречучи. Пройшовся кімнатою, як колись міряв у роздумах чи під час суперечок власний службовий кабінет. У запалій тиші цокав великий годинник, затиснутий у куток на підлозі.

– Є одна річ, про яку не слід забувати, – мовив нарешті.

– Кому?

– Нам із вами. В розмові часто згадуєте нас, пане Кошовий.

– Щось не так?

– Навпаки, – відставний комісар навис над Климом. – Я чудово розумію, чиї політичні інтереси ви намагаєтесь відстоювати. Як і те, хто зацікавлений, аби в убивстві польського офіцера не звинуватили українця, ким би той не виявився. А найкраще – те, що вбивцею справді може виявитися хтось із ваших. Може, навіть хтось знайомий чи близький особисто вам. Тому допоможу, чим можу.

– Тобто?

Віхура посміхнувся кутиком рота.

– Десять років особистого знайомства переконали мене в тому, що ви – не ідеальний.

– Не буває ідеальних людей.

– Бувають. Дивлячись, які чесноти вважати ознаками ідеалу. Та не в тому суть. При всіх недоліках ви, пане Кошовий, не підіграєте своїм, якщо одним, знайомим лише вам способом встановите: вбив такі українець. І зробив це, бо хотів закатрупити поляка. Не приховаєте неприємну правду. Чи я помиляюся?

Сіпнулося віко, дуже сильно.

– Аж ніяк, пане комісарє. Є такий шанс, навіть дуже великий. Але поки він є – я завдячую саме йому вашій готовності щось для мене зробити. Без такого шансу ми б спільної мови не знайшли, хоч і знаємося десять років. Отепер не помиляюся я.

Віхура нічого не сказав – лиш кивнув на знак згоди.

Санітар у морзі був кривим на одне око.

Проводжаючи візитерів до потрібного столу, невисокий мовчазний чоловік упевнено орієнтувався серед накритих простирадлами тіл, і Клим звернув увагу – він ще й сильно кульгає на праву ногу. Сам не любив, коли витріщаються, та не втримався, приглядився до санітарового лиця у півтемряві склепіння. Той глянув на Кошового, мов на чергового ідіота, знизав плечами й замість відвернутися – став до цікавого ближче, даючи змогу краще роздивитися.

– Перепрошую, – буркнув зніяковілий Клим.

Відступив на крок, але все одно встиг розгледіти зблизька свіжі шрами біля пошкодженого ока. Додав кульгавість і дійшов висновку: перед ним фронтовик, котрий не знайшов іншої роботи. А вловивши погано прихований запах алкоголю, яким обдав його санітар, зрозумів ставлення людини до служби.

З ними, крім Віхури, був моложавий поліцейський у цивільному, якого відставний комісар назвав просто паном Томашем. Новий знайомий дивився на Кошового не дуже приязно і точно не мав би з ним справ, аби не Віхурине прохання. Й Клим укотре подумки похвалив себе за рішення не брати з собою всюдисущого Шацького.

Збираючись із візитом, Клим категорично, навіть різкувато зупинив Йозефа, коли той уже збирався за компанію, лишив його на господарстві в конторі. Шацький не приховав образу й дорікнув: з друзями так не чинять. Проте Кошовий був невблаганним. З огляду на обставини справи, йому, українцеві, доведеться пробивати стіну недовіри, яка за короткий час швидко виросла між ним і давнім приятелем Віхурою. Присутність при ризикованих розмовах ще й непевного єврея, невідомо, яким боком тут причетного, взагалі могла все зіпсувати.

Санітар підвів трійцю до столу в найдальшому кутку біля стіни, взявся за верхній край простирадла, відкрив лице мерця.

Климові не раз доводилося оглядати трупи. Через іронію долі, він змушений був зробити це в перший же день свого приїзду до Львова, коли приїхав до давнього київського приятеля, адвоката Сойки, й наткнувся на його мертве тіло. Згадав також низку трупів, лишених по собі – й для нього, адвоката Кошового! – моторошним Різником із Городоцької. Сплигло в пам'яті помешкання на Вірменській, де квартирував і знайшов свою смерть російський капітан Платов. Нарешті – одне з найболючіших видовищ, забиті батьки: Клим

упізнавав їх серед сотень закатованих більшовиками киян, звезених до моргів і звалених там до купи.

Чоловіка з розбитим черепом, який лежав перед ним мервим обличчям догори, він бачив уперше.

Лице вже помили.

За життя Юліуш Яблонський був доволі привабливим чоловіком. Був не гарненьким, кидалася в очі передусім зріла, чоловіча краса. В рисах проглядалося щось грубувате, навіть трошки брутальне. Сумніву не лишалося – Клим бачив перед собою воїна, який загинув у бою.

– Чим його?

– Твердим тупим предметом. Не здивуюся, якщо звичайною каменюкою.

– А хіба...

– Ні, – відрубав пан Томаш. – Знаряддя вбивства поруч із тілом не знайшли. Обшукали ретельно, повірте мені.

– Вбивця забрав камінь із собою.

Знизавши плечима, Клим узявся за краї простирадла, потягнув його нижче.

– Для чого вам бачити пана офіцера голим? – підозріло запитав пан Томаш, а потім стиснув правицю Кошового, зупиняючи.

– Хочу глянути, чи є інші рани на тілі.

– Ви не судовий лікар, – відрізав поліцейський. – Дякуйте панові Віхурі вже за дозвіл подивитися на тіло. Не знаю, для чого то вам треба й знати не хочу.

– Я поясню, – спокійно відповів Клим, але простирадло пустив, став до мерця боком. – Мені важливо знати обставини його загибелі. Судячи з ран на голові, його вдарили отак, коли вбивця дивився жертві просто в очі, – піднявши стиснуту в кулак правицю, він різко замахнувся і зімітував удар. – Чому офіцер дозволив напасти на себе? Його не застали зненацька, інакше били б ззаду чи бодай збоку. Яблонський знав нападника, вів із ним якусь розмову й не чекав від нього атаки. Якщо була бійка, на тілі можуть знайтися інші сліди. Синці, забої тощо.

– А вам що від того? – правив своє пан Томаш.

Глянувши спершу в бік мовчазного санітара, потім – на Віхуру, котрий теж поки не втручався в розмову, Клим зітхнув.

– Ви чудово знаєте, що привело мене сюди. Уже весь Львів гуде – українці вбили поляка. Давайте не будемо зараз дискутувати довкола того, що пан Яблонський міг мати серед, припустімо, українських січових стрільців доброго товариша...

- Так і є, - перервав поліцейський.

- Мені шкода, але - так і є, - легко погодився Кошовий. - Але в цьому разі, погодьтеся, важко уявити ситуацію, коли в парку зустрілися двоє запеклих ворогів і польський офіцер не подбав про власну безпеку.

- До чого...

- До того! - тепер перервав уже Клим, потроху заводячись, і вигук луною відбився від склепіння. - Зненацька напасти на себе Яблонський би не дозволив. Отже, його могли не відразу отак ударити. Спочатку сварка, потім - бійка. Його збивають з ніг, супротивники якийсь час борються. Нарешті ворог на короткий час перемагає, бере камінь чи інший важкий предмет, б'є офіцера по черепу, розвалюючи його. Переконливо?

- Цілком. Але ви переконуєте не себе, а мене, - пан Томаш, не стримався, скосував на Віхуру, той теж кивнув, і поліцейський, підбадьорений схваленням старшого шанованого колеги, повів далі: - Якщо знайдете синці на тілі, вони будуть вагомим аргументом на користь вашого припущення. Мовляв, жертва не чекала нападу. Зустрілася в парку з тим, кому довіряла чи бодай не бачила від того типчика небезпеки. Українцеві поляк не довіряє під нинішній час доби. Висновок - вбивцею не міг бути українець. Ви ж до того ведете, пане Кошовий.

- Думки читаєте.

- Не думки. Бачу вас наскрізь.

Віхура кашлянув.

- Панове, давайте не починати подібних дискусій у морзі, при санітарах, біля мерця. Пане Томаш, пан адвокат чудово знає мою думку з приводу всього, що відбувається. Я не на його боці й переконаний: сутички між українцями та поляками сьогодні мають як місце, так і підстави для виникнення. Проте, - він витримав коротку паузу й перевів погляд на поліцейського, - як людина з досвідом роботи саме в кримінальній поліції, я не готовий приймати за єдину правильну версію написане в газетах. Тим більше, що в публікаціях не називається конкретний вбивця.

- Він і не міг бути названий, пане Віхуро! - мовив пан Томаш. - Встановити його має слідство й назвати суд на підставі зібраних доказів. Але яке зараз слідство! Тим більше - який суд, крім самосуду?

- Де ви бачили, щоб у Львові когось лінчували?

- До цього все йде! - тепер він говорив, мов на мітингу. - Поліція паралізована! Я не можу ходити вулицями у формі, бо можу нарватися на криве слово якогось вашого стрільця, котрі самі носять однострої відкрито! Виглядає, вони готують державний переворот! Збройне повстання, і ви до того причетні, пане Кошовий.

Рука Віхури лягла на плече поліцейського.

- Прошу пана стримувати емоції, хоч я вас і розумію. Проте державні перевороти чи інші загрози підвалинам держави, погодьтеся, не ваша компетенція. Та й пан Кошовий, скільки я його знаю, не намагався зазіхати на основи австрійської державності.

- Та вже й нема, на що зазіхати, - зітхнув пан Томаш.

- Ми не говоримо на такі теми. Тим більше - в оточенні мерців, - відставний комісар підвищив голос. - Ви далі наполягаєте на тому, щоб оглянути все тіло, пане адвокат?

Сіпнулося віко.

- Так, - процідив Клим.

Поліцейський роздратовано гмикнув.

- Та робіть уже, що хочете!

Кошовий хотів посунути простирadlo нижче, та кривий санітар випередив - взявся сам, сіпнув, не розкриваючи, а зриваючи покрив. Стиснувши зуби й не дивлячись на присутніх, Клим пробігся по мерцеві чіпким поглядом, не торкаючись руками, не побачив жодних синців та інших слідів передсмертної боротьби. Далі, вже не питаючи дозволу, обережно повернув голову покійника.

Придивився уважніше.

Провів пальцем по черепу ззаду.

- І що ви там такого намацали? - в голосі пана Томаша звучала іронія.

- Гуля, - Клим випростався.

- Звичайно. Коли тебе збивають із ніг і ти падаєш на спину, стукаєшся об бруківку чи бровку. Гуля лише підтверджує версію несподіваного нападу.

- Дякую, - Кошовий відступив від столу, витягнув носовик, заходився витирати руки, старанно, палець за пальцем, при цьому вів далі. - Несподіванка, панове. Ви самі це визнали. Від котрогось із українців офіцер чекав нападу. Тому українець не заскочив би поляка зненацька.

- Не конче, - мовив тепер уже Віхура. - Пана Яблонського я не знав особисто. Хоча він напевне з тих шляхетних Яблонських, котрі мали представництво в сеймі та міській ратуші, зводили прибуткові будинки й мали гешефт із нафти. З тих?

- Саме так, - підтвердив поліцейський. - Пані Малгожата Яблонська, вдова, вже готова дати розпорядження й забрати тіло сина для поховання.

- Бачте, я встиг. Недарма квапився подивитись на труп.

Прозвучало незграбно. Клим тут же визнав це подумки. Але, схоже, кострубатість і цинізм фрази нікому з присутніх вуха не різали.

– Кажу до того, – вів відставний комісар, ніби нічого не сталося, – що люди, подібні до Яблонського, мають у крові гонор. Як наслідок, вони дуже самовпевнені. Не плутати з упевненістю у собі, панове.

– До чого це ви?

– До того, пане Кошовий, що самовпевненість могла зіграти з нашим капітаном злий, навіть смертельний жарт. Він збирався на зустріч із людиною, яку зневажав. Отже, з висоти свого становища не оцінював належним чином. Це стосується передусім ймовірних загроз, котрі йшли від тієї особи. Напад зненацька пояснюється цим. Згодні, пане Кошовий?

– Так.

Клим визнавав Віхурину правоту, бо й сам дійшов схожої думки.

– Коли так, маєте погодитись: Яблонський не міг, а напевне зневажав будь-якого представника вашої, української спільноти. Недооцінив, неправильно прорахував рівень небезпеки. Та в цілому від вашої версії, згідно з якою українець у нашому випадку не міг убити поляка через наведені вами аргументи, не лишається каменя на камені. Хіба я не правий?

– Так. Праві.

– Нас тут щось ще тримає?

– Ні.

– Тоді йдемо. Місце не з приемних.

На цих словах санітар накрив простирадлом тіло вбитого офіцера від маківки до п'ят.

До дирекції не пішли – вступили в найближчу кав'ярню, яку вдалося відшукати.

За мовчазною згодою сторін та без дискусій Кошовий замовив пляшку наливки Бачевських і ковбаски, до яких товариство інтересу не виявило. Віхура випив першу чарку на рівних з усіма, запив кавою, дочекався, поки пан Томаш закурить, а Клим – упорається з половиною ковбаси, після чого запитав:

– Щось дізналися для себе цікавого, пане Кошовий?

– Дещо.

– А конкретніше? Думаю, ми з колегою маємо право знати.

– Все одно ваш колега може розказати мені більше, пане комісаре.

– Тобто?

Клим зітхнув, розлив наливку по чарках, теж закурив.

– Поки я впевнено готовий сказати наступне. Вбивця – чоловік, приблизно одного зросту з Яблонським. Про це свідчить спосіб нанесення удару. Не знизу, не згори, на одному рівні з рукою нападника. Не знаю, чи він сильніший за жертву фізично. Але, на мою думку, вбивця налетів першим, збив офіцера з ніг. Про це прямо свідчить гуля на потилиці і непрямо – відсутність інших ознак боротьби. Думаю, Яблонський на дуже короткий час втратив свідомість. Навіть не так – не встиг оговтатися від несподіванки, вона стала для нього шоком. Не чекав нападу саме від такої людини. Довіряв, або, ви праві, пане Віхуро, не боявся.

– Чоловік середнього зросту, фізично сильний, не викликав у Яблонського побоювань, – підсумував пан Томаш. – Знаєте, дуже детальний опис злочинця.

– Тим не менше, це прояснює їхні стосунки. Треба ретельно вивчити коло спілкування жертви. Вбивця може бути в ньому.

– Треба, – кивнув поліцейський. – Тільки зараз ніхто не буде цим займатися. Колеги масово звільняються зі служби, бо поліція тримається на владі, а влади віднедавна нема. Ті, хто лишається, ось як я, мають до холери роботи.

– Гаразд, – Клим пригубив свою чарку. – Можете хоча б сказати, що бачили на місці пригоди?

– В парку? – уточнив пан Томаш. – А мене там не було. Оглядали місце інші люди.

– Протокол складений?

– Звичайно. Тільки я не маю права показувати його сторонній цивільній особі. Й бажання особливого – так само.

– Але ж ви його читали.

– Читав.

– Хто і коли виявив тіло, там сказано?

– Якась Агнешка Пілунська, повія. Зловила клієнта, вела його в куші, де затишок. Наткнулася на труп, закричала. Без заробітку лишилася, до речі. Клієнт утік.

– Поліцію вона покликала, як я розумію?

– Вона. Ще й переночувала про всяк випадок у відділенні.

– Вбили Яблонського там же, в глибині парку?

– Поліцейські на місці до такого висновку не дійшли. Були сліди волочіння. Його спершу вбили, потім – затягнули подалі від алеї, де пам'ятник Кілінському.

- Схему можете намалювати по пам'яті?
- Ще чого! - пурхнув пан Томаш, випиваючи свою чарку.
- Та я й не мав надії, - зітхнув Клим. - Когось, крім повії, опитали?
- Труп мали б впізнати. При ньому не було документів. Точніше, - поліцейський висякався в картату хустку, - їх знайшли вранці, коли сонце зійшло. Місце ще раз обійшли, метрах у ста від тіла валялися.
- Сіпнулося віко, так сильно, що Кошовий притримав його пучкою.
- Викинули. Це означає, вбивця обшукав свою жертву, забрав усе, що було в кишенях. Зокрема - документи. Адже їх носять із собою, хіба ні?
- До чого ви ведете?
- Його обшукали, ось до чого. Вбивця лазив по кишенях жертви. І явно не для того, аби знищити документи, тим самим завадивши встановленню особи. Так можна і лице спотворити, до речі. Але їх викинули, як непотріб, - він затагнувся, скосував на Віхуру, налив ще по чарці. - Це може означати тільки одне, панове. В кишенях Яблонського вбивця шукав дещо цінніше і напевне знайшов.
- Наприклад?
- Гроші.
- Банально.
- Тим не менше. Ви досвідчена людина, пане Томаш. Знаєте - часом людей позбавляють життя за пару корон. А в жертви явно було при собі більше.
- Пан Лінецький згадував гаманець із крокодилячої шкіри. Вбитий хвалився ним.
- О, бачте. Він сам по собі чимало коштує.
- Ніхто не вбиває за гаманець без грошей.
- Ми не знаємо, скільки офіцер мав учора з собою.
- Іменний револьвер, - мовив раптом поліцейський, потому одним ковтком спорожнивши чарку.
- Як? - Клим подався вперед.
- Тіло впізнав товариш убитого, теж офіцер, легіонер. Рафал Лінецький, він ще напередодні заявив про зникнення пана капітана.
- Що?

У пана Томаша розв'язався язик, він почав говорити цікаві речі.

- Коли бути точним, пан Рафал прийшов зранку. Був дуже стурбований, що не дочекався свого друга пана Юліуша, вони домовились зустрітися в салоні однієї світської дами. Яблонський, зі слів Лінецького, був душою компанії. Ніколи не пропускав збіговиськ. А коли вранці він не відчинив, тут друзі й сполошилися. Йому показали невпізнані трупи, впізнав. Відразу дав свідчення.

- Отак просто заявив - капітан носив із собою зброю?

- Чого соромитись! Наган отримав за хоробрість. Можна сказати, як додаток до медалі.

Клим замислено потер перенісся.

- Знаєте, я не військовий. Людина цивільна від маківки до п'яток, у Росії до перевороту таких іменували шпаками, презирливо.

- До чого це?

- Погано знаюся на військових нагородах. Хіба до всякої додається іменна зброя?

Пан Томаш глянув на Віхуру, зітхнув.

- Я так само не великий знавець. Кажу почуте від пана Лінецького. Капітан Яблонський, з його слів, минулого року послужив у ландверському полку.[18 - [xviii] (#_ednref18)Ландвер (нім. Landwehr від Land - земля, країна і Wehr - захист, оборона) - категорія військовозобов'язаних запасу II черги та військові формування в Австро-Угорській імперії, Пруссії, Німецькій імперії, і Швейцарії XIX - початку XX ст. Започаткований в імперській Австрії 1808 року. 1813-го ландвером у Пруссії позначали допоміжне військо, котре формується військовими округами на підтримку регулярних збройних сил.] Здається, Німецької південної армії.[19 - [xix] (#_ednref18)... Німецької південної армії. - Польова армія Імперської армії Німеччини за часів Першої світової війни. Протягом 1917 року частини змінювали підпорядкування, діючи або автономно, або в складі австрійських армій.] Брав участь у боях, був поранений, за це відзначений медаллю «За хоробрість».[20 - [xx] (#_ednref18)...відзначений медаллю «За хоробрість». - Заснована цісарем Йосипом Другим у 1789 році для нагородження солдатів та унтер-офіцерів. 15 вересня 1917 року в статут нагороди внесли зміни, які дозволяли нагороджувати медаллю також офіцерів. На колодах кріпилися золоті або срібні вензели.]

- Попри свою необізнаність, знаю - це вища нагорода для нижніх чинів.

- Дивно, - гмикнув пан Томаш. - Я запитав пана Рафала те саме. Ми з вами можемо мислити в одному напрямку, пане Кошовий.

- Відповідь якою була?

- Колега пана Яблонського наполягає: саме цю медаль вбитий за життя цінував найбільше. Бо поважніші ордени мав. А ця медаль... Як би сказати...

- Підкажу. Таке собі підтвердження власної хоробрості. Хіба ні?

Іронію приховати не вдалося.

- Пашекуєте, пане Кошовий. Але воно так є. Й потім, ви дійсно обізнані менше за мене. Вже рік, як ця медаль має золоті та срібні вензелі. Це означає: нею можуть бути нагороджені офіцери.

- Чудово. Який вензель мав пан Яблонський?

- Золотий, - коротко відповів пан Томаш. - Там була якась історія, пан Рафал розповів... - поліцейський наморщив лоба. - Словом, зброю Яблонський здобув у бою. В нього самого закінчилися набої. Тут вибіг російський офіцер. Зчепилися врукопашну, капітанові вдалося застрелити ворога з його ж нагана. Потім зброю почистили, зробили символічний напис на руків'ї, вручили урочисто в шпиталі.

- А написали - що?

- Der Tarferkeit.

- Ясно. Міг би здогадатися. За хоробрість.

- І щоб закінчити про револьвер. У місті небезпечно. Офіцер не може дозволити собі вийти без зброї.

- Так само, як без грошей і документів, - зауважив Кошовий.

- Не зовсім розумію, що ви хочете цим сказати.

- Лише одне, пане Томаш. Злочинцєві не потрібні його документи. Все інше знадобилося, особливо - револьвер, - Клим налив знову. - Парк Кілінського - не найбезпечніше місце у Львові. Робимо також поправку на непрості часи. І готовий припустити: капітан у цивільному став жертвою звичайнісінького пограбування.

- Ні.

- Чому? - здивування справді було ширим. - Опирався - вбили. Хочете ви того, чи ні, але з цієї дзвіниці смерть бойового офіцера виглядає зовсім не героїчною. Та й політика тут, на щастя, ні до чого.

Не чекав, поки інші вип'ють - зробив це сам.

Розділ четвертий

«Der tarferkeit»

Ось і не вір у прикмети!

Кажуть же – не згадуй чорта мимоволі, бо тут тобі він і з'явиться. Варто було зринутися в розмові з Віхурою персонам Тими й Лінди, як Кошовий відразу згадав їхню штаб-квартиру. А за короткий час ноги вже несли Кліма в бар «Під вошею», бо тільки там можна було знайти потрібні сліди.

Принаймні іншого виходу, як потикатися в заборонене для нього, а отже – небезпечне місце, Кошовий не бачив.

Самому туди йти не хотілося, хоч і мав у кишені револьвер. До речі, роздобутий спеціально для нього й проданий дев'ять років тому Єжи Тимою. Відтоді зброя не раз ставала в пригоді, хай стріляти в людину Клим так і не навчився. Цей бар'єр єдиний лишився неподоланий, бо вдарити когось в лице міг і досить часто практикував. Ще до арешту, в Києві, ходив у спортивний клуб та брав уроки боксу. Згодом боксування знадобилося під час різних ризикованих пригод, і адвокат при потребі пускав кулаки в хід, не вагаючись. За весь час свого життя у Львові він то відновлював тренування, то через різні обставини забував про спорт. Але роки війни мобілізували зсередини, тож Кошовий тепер завжди відчував себе в тонусі, готовим до бою.

Ситуація вимагала, аби поруч був утаємничений у справу свідок. Тож після короткої внутрішньої боротьби Клим усе ж вирішив прихопити Шацького. Якщо дійде до сутички, користі від дантиста не буде. Проте Йозефу не звикати, в подібних пригодах він бував із Кошовим не раз. До всього, «Під вошею» його добре знали, він там ні з ким не сварився, тож був блаженський, але шанс використати його, як арбітра. Або Шацький може відступити й привести допомогу. Того ж Арсенича, стрілецький сотник має до мешканців «Під вошею» давні рахунки.

Його та інших особливо й просити не треба.

...Два роки тому, шукаючи вбивцю стрільця Ладного, його побратима, Кошовий мусив звернутися по допомогу до Тими. Новообраний злодійський король був єдиний із Климових знайомих, хто міг за короткий час знайти в місті потрібну йому особу, близького поплічника російського шпигуна. Але часу на вмовляння Кошовий не мав, і втрутився Арсенич, з усією порямотою військового захопивши Тиму в полон. Тому довелося не приставати на пропозицію, не торгуватися, а виконувати наказ. Він почував себе приниженим, заявив – ніколи не пробачить, а стрільцеві свербіло дізнатися, як саме злодій зводитиме з ним рахунки. Взаємна неприязнь лишилася досі...

Як і передбачалося, Йозеф зрадив й відразу заметушився, вдягаючи пальто та намагаючись при цьому виконати добровільно взятую на себе роль особистого Климового секретаря.

– Пане Кошовий, пане Кошовий, до вас тут приходили люди! Ось, я записав їхні потреби! А дехто, бачите, сам лишав записки!

– Та не до них зараз, Шацький! – відмахнувся той. – Перекурю й рушаємо. Як повернуся, тоді все розберу. Не думаю, що там є щось важливіше за цю нашу справу.

– Нашу! – дантист гордо випнув худі груди. – Маю за честь бути довіреною особою. Хоч мене, жиди, оці всі ваші чвари найменше стосуються.

– Отут ви не праві, – зауважив Клим, розкурюючи цигарку. – Забули хіба: від будь-яких катаклізмів першими страждають євреї. Хоч справді не маєте стосунку до жодного з них.

– Так, так, – закивав Йозеф, цмокаючи при цьому губами. – Ми лише потерпіла сторона за всяких заворушень.

– І наше з вами завдання – спробувати уникнути одного з таких.

– Йой, пане Кошовий, аби ж то вийшло, аби ж вдалося! Але ж вам завжди вдаються подібні справи. Маєте талант, і не сперечайтесь.

– Хто б заперечував.

Якби годину тому він не випив би з поліцейськими, колишнім та чинним, думав би довше й прийняв би виваженіше рішення. Принаймні краще б підготувався, склавши в голові план дій. Та зараз першу скрипку грав алкоголь, від додав упевненості в собі й відповідно – куражу, адреналіну в кров. Схоже, Шацькому передався його бойовий запал, тож він посунув за Климом у знайомому напрямку, з Шевської на Верхній Личаків. І лиш пройшовши зо три квартали, запитав:

– То що ми забули «Під вошею», пане Кошовий? Як тамті батяри нам допоможуть? Хіба вони мали до діла з паном польським офіцером?

– Той поліцейський, пан Томаш, про якого я казав вам уже, згадав таку собі Агнешку Пілунську. Вона знайшла тіло, і мене дуже цікавить, за яких обставин.

– Здається, та пані – курва. Хіба курви залазять у кримінал за якихось особливих обставин?

– Шацький, звідки ці упередження?! – пурхнув Клим. – Свої свідчення вона дала поліції під протокол. Могла не все сказати. У будь-якому разі мені треба побачити місце злочину так, як це побачила та Агнешка. І для мене вона не повія, а передусім свідок. Знайти її може пан Тима. Хоча ви знаєте, мені краще звертатися до pana Лінди. Іншої дороги, ніж «Під вошею», в мене нема.

– Та ясно, – зітхнув Шацький.

– Також не забувайте: при офіцерові напевне були гаманець і револьвер. Версія пограбування виглядає зараз найбільш реальною. Хто з бандитів міг вештатися вчора в Стрийському парку?

– Хто завгодно.

– Згоден. Одне уточнення: хто завгодно з тих, кому дозволено пастися на тій території. Як Тима, так і Лінда можуть про це розповісти.

– Якщо захочуть.

– Отож. Доведеться просити.

– У ноги падати?

– Ще чого. Спробую знайти для обох чи для котрогось із них підходящі чарівні слова.

Теревенячи так, Кошовий намагався бодай трошки зменшити напругу. Дарма. Що ближче підходили до кримінального осередку, то вона зростала. А опинившись під знайомими дверима, Клим відчув, як напруга загусла, змішавшись із повітрям.

Потягнув на себе двері.

Зайшов.

Шацький, мов зброєносець, тримався позаду.

Спочатку на появу нових відвідувачів увагу не звернули.

Як на цю пору, народу «Під вошею» було чимало. Зазвичай батяри та злодії з усієї округи збиралися глибоко по обіді. А перші повіі заходили, коли місто огортали сутінки. Нині ж годинник показував лише третю пополудні, проте вільних місць майже не було як за столами в залі, так і біля шинквасу, за яким стовбичив незмінний череватий кельнер Цезар, у не новому, але чистому фартуху та з прилизаним до блиску пробором. Вже з порогу Кошовий відчув – тут щось відбувається. Точніше, намічається, й всі присутні, включно з проститутками, котрі вперше на його пам'яті поводили себе не так нахабно й виклично, об'єднані передчуттям чогось великого, визначного, що ось-ось змінить довілля на краще.

Або йому здається, або тут і тепер зібралося мобілізоване й добре організоване військо.

Очі швидко засльозилися від густого, несвіжого повітря, просякнутого сумішшю диму від дешевого міцного тютюну й запахів пива, капусти, шкварок і ще чогось, постійно пересмаженого. Коли Кошовий завітав сюди вперше, потай, серед ночі, на запрошення місцевого злодійського короля Густава Сілезького, потім довго провітрював одяг. Тоді подумав: завсідників цього бару можна визначати на львівських вулицях за запахом – так пахкотів кримінал.

І нині напевне замислюється великий, грандіозний, не бачений раніше злочин.

– Прошу дуже триматися обережніше, пане Кошовий, – озвався з-за спини Шацький.

Схоже, дантист теж відчув підвищену небезпеку.

– Ми лиш дещо запитаємо, – кинув Клим через плече. – А вважати треба вам. Не відходьте далеко й по можливості не пускайте нічого собі за спину.

– А як зайдуть?

– Кричіть. Ще краще – тікайте, не соромно.

Сказавши так, він впевнено рушив через зал до шинквасу, не озираючись по сторонах. Йозеф не відставав, і аж тепер на обох звернули увагу. Та поки на Кошового дивилися як на людину, котра не вписувалася в місцеву атмосферу, а не на того, хто порушив заборону, прийшов, куди зась, й шукає пригод на свою голову.

Цезар витирав пивний келих серветкою, спокійно чекаючи, поки Клим наблизиться. Жестом звелів двом чоловікам відійти, ті послухалися, розступилися, дали місце. Кошовий став навпроти кельнера, демонстративно поклавши руки на стійку й показуючи тим самим – зброї не має. Шацький став поруч, напустивши на себе вигляду, який вважав войовничим. Добре знаючи свого друга, Клим уявляв, як йому лячно.

– Ви при здоровому глузді? – спитав Цезар голосно, далі тримаючи келих й навмисне привертаючи до непроханих гостей загальну увагу. – Пана Шацького я б ще зрозумів. Вас – ні.

– І вам, пане Цезарю, добрий день, – Клим намагався триматися миролюбно.

– Пане Кошовий, ніхто не буде протестувати, якщо ви з вашим колегою просто зараз підете звідси геть, – кельнер поставив келих на стійку, стукнувши денцем.

– Гаразд, ви попередили, всі присутні чули. Ніхто не закине, що ви добре прийняли прокажених. Я можу говорити про справи?

– У мене нема з вами жодних справ, – відрізав Цезар. – Щодо пана Шацького, то зуби в мене, Богу дякувати, здорові. Але піду на невеличку угоду, пригощу обох бачерувкою за рахунок закладу й по старій пам'яті.

Кошовий і Шацький презирнулися.

Сприймавши їхнє мовчання за згоду, кельнер театральним жестом виставив перед ними дві чарки, налив обидві по вінця, відступив та склав руки на грудях.

– Прошу дуже.

Шацький машинально потягнувся, та Клим зупинив його поглядом.

– Пане Цезарю, особисто ви мені нічого поганого ніколи не зробили. То я мав гріх, якось погрожував револьвером. Ви ж знаєте, яка тоді виникла ситуація й ми розійшлися миром. Давайте я сприйму ваше частування

пропозицією випити мирову. Ще й готовий пригостити вас, хоч пропонувати таке кельнеру поважного закладу не пасує. А потому поговоримо.

– Ми не питимемо мирових, – мовив Цезар. – Маєте рацію, ми з вами не сварилися. Всяке буває в житті. Та є речі, котрі не можна дарувати, й не лише тут, – рука обвела зал. – Ви не давалися чути два роки, і пан Тима мав переконання: ви все зрозуміли, розійшлися з ним назавжди.

– Тепер пан Тима мені потрібен.

– О?

– Хтозна, може, я всі два роки думав й вирішив нарешті попросити пробачення. Ще й випити мирову з ним.

– Не викликайте вовка з лісу, пане Кошовий. Не хочете горілки – йдіть собі.

Клим знову глянув на Шацького. Наморщив лоба, шукаючи потрібні слова. Просто так він піти не міг, хоч розумів – йому роблять єдину прийнятну за цих обставин пропозицію. Поки слів не було, вирішив говорити далі, заговорювати неблаганного кельнера.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=33165847&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

[i] (#_ednref1)Стрийський парк – розташований у місцевості Софіївка нинішнього Галицького району Львова, закладений 1879 року, вважається одним із найстаріших і найгарніших у місті.

2

[ii] (#_ednref2)Кілінський Ян (1760–1819) – варшавський швець, потім член магістрату Варшави, один із керівників повстання 1794 року, полковник міліції Мазовецького князівства. Після придушення повстання був заарештований, сидів у Петропавлівській фортеці Санкт-Петербурга, помилуваний та звільнений російським царем Павлом Першим.

3

[iii] (#_ednref3)Костюшко Анджей Тадеуш Бонавентура (1746–1817) – польський та американський військовий і політичний діяч. Брав участь у війні за незалежність Америки, організував і очолив антиросійське повстання в Польщі 1794 року. Після придушення повстання й полонення сидів у Петропавлівській фортеці. Звільнений Павлом Першим, після цього виїхав до Європи, де відмовився присягнути Наполеону. Національний герой Польщі, Білорусі та США.

4

[iv] (#_ednref4)Пілсудський Юзеф Клеменс (1867–1935) – перший голова відродженої Польської Республіки, засновник польської армії, провідник агресивної політики щодо українців.

5

[v] (#_ednref4)Холмщина – розташована в межах сучасної Польщі територія поміж річками Західний Буг та Вепр, була етнічною українською землею, складовою частиною історичної Волині. Підляшшя – область, що займає територію між Холмщиною на півдні, рікою Нарвою на півночі, Мазовією (Польща) на заході та Волиню і Поліссям на сході. Після укладення Берестейського миру Холмщина і Підляшшя за угодою мали відійти до складу Української Народної Республіки. Були спірними територіями між Україною та Польщею.

[vi] (#_ednref6)Лютнева капітуляція в Бресті – мирна угода між Українською Народною Республікою з одного боку та Німецькою імперією, Австро-Угорською імперією, Османською імперією і Болгарським царством – з другого, підписана 27 січня (9 лютого) 1918 року у Бересті (Бресті, Брест-Литовську). Перший мирний договір у Першій світовій війні 1914–1918 років. Став наслідком одного з етапів переговорів у Брест-Литовську, загальним підсумком яких був вихід більшовицької Росії з Першої світової війни.

[vii] (#_ednref7)...поруч із баром на Джерельній – вулиця в нинішньому Шевченківському районі Львова, в місцевості Клепарів. Назву отримала завдяки джерелам, які тут існували.

[viii] (#_ednref8)Мацеївка – кашкет із м'яким круглим верхом, який носили у всіх трьох бригадах Польських легіонів. Головні убори оснащалися орлами-кокардами з білого металу.

[ix] (#_ednref8)...мазурку Домбровського. – Тепер – державний гімн Польщі. Автор слів – Юзеф Вибіцький. Написана 1797 року в Італії як пісня польських легіонів, котрі воювали на боці Франції, під командуванням Яна Хенрика Домбровського. Автор музики, яка спирається на мотиви народної мазурки, – невідомий. Пісню виконували на мелодію мазурки. Сьогодні її називають «Мазурка Домбровського» (від мелодії) або *Jeszcze Polska nie zginela* (від перших слів твору).

[x] (#_ednref10)... із Кракідалів - район Львова, на той час - одна з околиць, котра починалася відразу за Краківським базаром. Був місцем компактного проживання євреїв. Район вважався одним із найбільш бідних у місті.

11

[xi] (#_ednref11)...на вулиці Рапопорта. - Вулиця в місцевості Клепарів, названа на честь відомого лікаря та філантропа Якова Рапопорта. Корпуси єврейського шпиталю розташовані на парній стороні.

12

[xii] (#_ednref12)Українська Національна Рада - вищий законодавчий орган Західно-Української Народної Республіки - Західної Області Української Народної Республіки. Створена 18 жовтня 1918 року у Львові як Конституанта (Конституційні Збори) українського народу, що проживав на своїх етнографічних землях в Австро-Угорській імперії. 19 жовтня 1918 року УНРада прийняла постанову про утворення Української держави на українських етнографічних землях у складі Австро-Угорщини та закликала національні меншини направити своїх представників до УНРади пропорційно кількості населення. Президентом УНРади став Євген Петрушевич. Центральний військовий комітет - таємна організація офіцерів-українців австрійської армії, що діяла від вересня 1918 р. Підтримував зв'язки з українськими підрозділами в Перемишлі, Станиславові, Тернополі, Коломиї, Золочеві, Бродях і особливо з Легіоном Українських Січових Стрільців (УСС) у Чернівцях.

13

[xiii] (#_ednref13)Рудницький Іван Теодор (1887-1951) - випускник Львівського університету, юрист, нотаріус, під час Першої світової війни воював на італійському фронті. У травні 1917 року очолив Центральний військовий комітет у Львові.

14

[xiv] (#_ednref14)Севрюк Олександр Олександрович (1893–1941) – український дипломат, посол УНР у Берліні в 1918 році.

15

[xv] (#_ednref15)«Польське коло» – група польських депутатів імперського парламенту у Відні часів Австро-Угорщини.

16

[xvi] (#_ednref16)«Польський національний комітет» з Парижа – представництво орієнтованих на Антанту і США правих польських політичних партій та еміграції в США. Утворене 15 серпня 1917 року в Лозанні (Швейцарія). Було сформоване на базі органів, які до згоди Тимчасового уряду на незалежність Польщі займалися підготовкою меморандумів, у яких викладали вимоги щодо кордонів і місця новоствореної польської держави в Центральній Європі. Згодом Переїхав у Париж, складався з ендеків, очолених Р. Дмовським, представляв Польщу в країнах Антанти і США. Головну увагу зосередив на створенні збройних сил. Ця діяльність підтримувалася Францією, з якою було підписано угоду про «політичний контроль» над польською армією, що формувалася тут, і США.

17

[xvii] (#_ednref17)Карл Георг фон Гуйн (1857–1938) – австрійський генерал та урядовець. Останній австрійський намісник Королівства Галичини та Володимирії в складі Австро-Угорщини.

18

[xviii] (#_ednref18)Ландвер (нім. Landwehr від Land – земля, країна і Wehr – захист, оборона) – категорія військовозобов'язаних запасу II черги та військові формування в Австро-Угорській імперії, Пруссії, Німецькій імперії, і Швейцарії XIX – початку XX ст. Започаткований в імперській Австрії 1808 року. 1813-го ландвером у Пруссії позначали допоміжне військо, котре формується військовими округами на підтримку регулярних збройних сил.

[xix] (#_ednref18)... Німецької південної армії. – Польова армія Імперської армії Німеччини за часів Першої світової війни. Протягом 1917 року частини змінювали підпорядкування, діючи або автономно, або в складі австрійських армій.

[xx] (#_ednref18)...відзначений медаллю «За хоробрість». – Заснована цісарем Йосипом Другим у 1789 році для нагородження солдатів та унтер-офіцерів. 15 вересня 1917 року в статут нагороди внесли зміни, які дозволяли нагороджувати медаллю також офіцерів. На колодах кріпилися золоті або срібні вензелі.